

HISTORIEN

Landslaget for kirkegårdskultur/
Norsk forening for kirkegårdskultur 50 år

1966 – 2016

Vedlegg til Kirkegården nr. 3-2016

HISTORIEN

Kirkegårdsforeningen 50 år

Redaksjon:

Tekst: Helge Klingberg

Bilder: Synnøve Haugstad Sira

© Kirkegårdsforeningen 2016

1. utgave. 1. opplag

ISBN 978-82-303-3334-1

Omslagsdesign og sats: Sturla Bang

Trykk og innbinding: nordisktrykk.no

Skrift: Sabon 9,6 pt

Papir: 130 g silk

Bildene fram til 1995 er hentet fra NFKs arkiv,
og deretter er de tatt av Synnøve Haugstad Sira

Forsidebilde fra Steinskogen i Bærum

Fotograf: Anne Presthagen Vedum

Innhold

Forord	4
Historien	5
Foreningens navn	7
Foreningens ledelse	7
Sekretariat	10
Faglig råd	11
Medlemsutvikling	12
Landsmøter/fagdager	13
Oversikt over landsmøter/fagdager	14
Tidsskrift	18
Krematorieforum/-nettverk	20
Nordisk samarbeid	21
Kursvirksomhet	26
Utredninger	36
Publikasjoner	38
Gravminnekonkurransen 1993	41
Oversikt over tillitsvalgte:	
Ledere og styremedlemmer	45
Redaksjonsutvalg	47
Krematorieforum/Krematorienettverk	47
Oversikt over kurs	48
Kulturelle endringer	52
Hilsen fra gravplassrådgiveren	55

Forord

Gratulerer med 50 års jubileet til alle medlemmer i Norsk forening for kirkegårdskultur!

Norsk forening for kirkegårdskultur, har vært en aktør som virkelig har gjort en forskjell. I denne boken kommer hele historien frem; litt etter litt har foreningens virke økt i omfang.

Nå ser vi tilbake på alt som er gjort, og det er ikke lite. Legg for eksempel merke til temaene på fagdagene gjennom årene, hvor tidlig forskjellige problemstillinger er tatt opp. Det viser vilje til utvikling. 50 år i sorg og glede. Vi vet hva det handler om. Døden, som for mange er et tabu, har for oss mange aspekter; for den døde, for de etterlatte og for dem som har arbeidet sitt i sektoren. Uendelig mange tema har vi tatt frem og drøftet, undervist og utredet. Arbeidet i foreningen har stort sett vært utført med frivillig innsats, mange med et engasjement langt ut over sine stillinger og arbeidstid. Alle gitt til felleskapet og fått tilbake til sin egen utvikling, til glede for seg selv og sin arbeidsplass.

Vi gleder oss også over godt samarbeid med aktørene på gravferdsektoren, Virke Gravferd, KA, Kirkevergelaget, Samarbeidsrådet for tros- og livssyn, Kirkerådet, bispedømmene, de nordiske søsterorganisasjonene i NKFF og departementet. Takken går særlig til de som har bekledd stillingen som først kirkegårdskonsulent, og nå gravplassrådgiver. Takk; uten dere hadde vi ikke vært der vi er i dag. Takk til dem som har vært ansatt i foreningen, dere er ikke mange, men desto bedre. Redaktørene i fagbladet Kirkegården

inkluderer vi i takken. Foreningen er medlem i FAGUS, vår grøntfaglige søster, og vi takker for samarbeidet der. Takk til alle som har sittet i styret disse årene og de ressurspersoner som har tatt på seg foredrag for kurs og fagdager. Takk til de gravplassforvaltninger som har tatt i mot foreningens deltagere på kurs og fagdager i årenes løp. Det koster litt ekstra å få en skokk kolleger på besøk, men viktig for deltakerne på fagdagene.

Ved et jubileum er det viktig å glede seg. Vi gleder oss over alle flotte kolleger i alle mulige fagmiljø i sektoren, og over å se virkelysten til alle som i dag er med i foreningen. Foreningens grunnverdi har hele tiden ligget i kulturbegrepet. Kultur er latin og betyr «dyrke», «bearbeide» eller «kultivere» og det er i høyeste grad det vi har som målsetning. Vi vil dyrke frem de beste og mest bærekraftige løsningene på sektoren, til beste for samfunnet og med særlig fokus på brukerne og de ansatte.

En stilisert utgave av hjulkorset ble brukt som foreningens logo fram til 2010. Da første nummer av foreningens blad «Kirkegårdskultur» kom ut i 1970 var det dette som prydet forsiden (se s. 18). Hjulkorset ble brukt som gravminne i middelalderen, med ett kors i hver ende og en liggende sten i midten. Senere ble hjulkorsene brukt som selvstendige gravminner.

Historien

Forberedelser og etablering

Forberedelser til en kirkegårdsforening startet i 1964. Det ble invitert til et forberedende møte på Det norske hageselskaps kontor i Oslo 9.april dette året, og følgende var til stede:

Kirkegårdskonsulent Karen Reistad, Kirkedepartementet, Oslo

Direktør Einar Hildrum, Det norske hageselskap, Oslo

Konsulent Sigurd Aasberg, Kirkedepartementet, Oslo

Tidligere kirkeverge Johan Schwingel, Oslo

Kirkegårdsforstander, Magne Nordvik, Oslo

Tidligere kirkegårdsforstander Leif Rygg, Oslo

Hagearkitekt Kåre Hagerup, Oslo

Gravlundsjeff Pål Sæland, Oslo

Bygartner Erling Berge, Drammen

Kirkegårdsforstander Anders Kvam, Bergen.

Sistnevnte førte protokollen og Karen Reistad ledet møtet.

Hensikten med samlingen var å få dannet en forening som skulle arbeide for å bedre kirkegårds-kulturen. Den måtte være landsomfattende og til støtte og hjelp for de som har ansvar for kirkegårdene. Det ble vist til kirkegårdsforeningene i Sverige og Danmark. Videre tenkte en seg en forening som kunne arrangere årlige kongresser med foredrag og demonstrasjoner. Et årsskrift eller et tidsskrift ble også drøftet. Det var enighet om at foreningen måtte ha et ideelt tilsnitt og ikke være en fagforening.

Sigurd Aasberg uttalte at det måtte være mulig å få økonomisk støtte fra det offentlige og videre drøftet man muligheten for å bygge ut kirkegårds-konsulentens kontor.

Anders Kvam kom med flere konkrete forslag: Foreningen bør bygges opp etter mønster av den danske «Foreningen for kirkegårds-kultur» og arbeide for at kirkegårdene kommer på høyde med

tidens krav både estetisk, teknisk og hygienisk. Dette søkes oppnådd ved utgivelse av tidsskrift, foredragsvirksomhet og forbedret lovgivning. Han mente at det var viktig å få kontakt med prester og kirkeverger og dertil få menighets-rådene som medlemmer av foreningen. Han forslø også et interimsstyre som skulle fungere fram til første ordinære årsmøte. Følgende ble enstemmig valgt inn i dette styret: Karen Reistad formann, Erling Berge, Magne Rygg og Johan Schwingel.

Interimsstyrets arbeid

På et møte 20.april 1964 ble det bestemt at foreningens «arbeidsnavn» foreløpig skulle være «Landslaget for kirkegårds-kultur». Karen Reistad hadde utarbeidet forslag til vedtekter for foreningen og videre ble temaet «landsmøter» drøftet. Slike samlinger burde legges på forskjellige sentrale steder i landet, med foredrag og befaringer. Likeså publikasjoner og om mulig et

FORORD

Kyrkjegardane våre har ein særleg plass i hagen hjå folk. Der er forfedrane våre gravlagde i attild etter attild. Kyrkjegardane ber bod om det kulturelle nivå i samfunnet til kvar tid. Det er òg eit stort ansvar som ligg på dei som har med kyrkjegardsvyrdsle å gjere, og det vil vere bruk for all den sakkunnige hjelp dei kan få. Eg vil òg for si det arbeid som no er teke opp for å skipe til eit landslag som kan ta seg av alle dei spørsmåla som reiser seg i samband med stellet av kyrkjegardane våre. Landslaget vil få ei stor oppgåve.

Kjell Bondevik
Kyrkje- og undervisningsminister.

INNBYDELSE

Herved innbys til medlemskap i Landslaget for kirkegårds-kultur.

Det er mange utposter som står alene med kirkegårdsproblemer i vårt vidstrakte land. Disse vil det være en spesiell tilfredsstillelse å nå.

Alle som direkte eller indirekte har med grav eller kirkegård å gjere, vil ha erfart at spørsmålene kan vere av så alvorlig karakter at pålitelig og kyndig veiledning er påkrevd hvis resultatet skal bli bra.

I kommunestyret må det tas stilling til kirkegårdsaker. Beslutningen kan ha betydning for slektledd framover. Ofte er verken forslagsstiller eller de som behandler saken i andre instanser tilstrekkelig orientert og resultatet kan bli uheldige kirkegårdsforhold.

I Sverige og Danmark er det forlenget dannet foreninger til støtte for kirkegårdsinteresserte. Disse foreninger har fått bred og solid tilslutning. Kirkegårdene er omfattet med betydelig større forståelse og interesse i våre naboland enn tilfellet er i Norge.

Landslaget for kirkegårds-kultur har som oppgave å fremme sansen og interessen for kirkegårds-kulturen i Norge. Dette håper vi å oppnå ved å søke kontakt med enkeltpersoner, kommuner og institusjoner som antas å være interessert i kirkegårdsforhold.

Landslaget ahter å sende ut tidsskrift og aktuelle publikasjoner, støtte foredrags- og ordskiitemøter, kurs og utstillinger og organisere felles utfarder i inn- og utland.

Vi viser til vedtektene som er inntatt som vedlegg til denne innbydelse. Vedtektene er midlertidige og gjelder til første årsmøte.

Av praktiske grunner tillater vi oss å vedlegge postgiroblankett for medlemskontingent og viser til vedtektenes § 3.

Oslo i april 1966.

ERLING BERGE
Prest og Folkevege-
i Drammen

EINAR HILDRUM
Direktør
i Det norske norgeselskap

KAREN REISTAD
Kirkeselskapsledet.

MAGNE RYGG
Kirkegårdsvevdele-

JOHAN SCHWINGEL
Sjennem
i Norsk Kirke- og
Undervisnings-

SIGURD AASBERG
Formidlet i Kirke- og
Undervisnings-

tidsskrift. Det ble også drøftet kontingentsatser: Kommuner med mindre enn 5000 innb. Kr. 50,-, kommuner med 5000-50000 innb. Kr. 100,-, kommuner over 50000 innb. Kr. 300,-, organisasjoner kr. 50 og enkeltpersoner kr. 10. Publikasjoner var da forutsatt inkludert i kontingenten og en håpet på bidrag fra Kirke- og undervisningsdepartementet.

Interimsstyret mente videre at styret burde være representert ved geistligheten, menighetsrådene, kirkevergene, kirkegårds-personalet, kommunene, landskapsarkitektene og steinindustrien. Det ble bestemt at interimsstyret skulle stå som innbyder til dannelse av foreningen og dermed også få laget i stand innbydelsesmateriale. Karen Reistad ville forsøke å få en anbefaling fra Kirke- og undervisningsdepartementet, eventuelt i form av et forord til innbydelsen.

Interimsstyret møttes igjen 24. juni 1965 og Karen Reistad kunne fortelle at hun hadde nevnt for folk hun hadde møtt på sine mange tjenereiser at det var snakk om å stifte en kirkegårdsforening. Ideen ble positivt mottatt over alt. Dette møtet var ellers viet til forslag til vedtekter.

På et møte 28. oktober samme år ble forslag til vedtekter ferdigbehandlet, slik at det kunne vedlegges en innbydelse til stiftelse av foreningen. Protokollen fra dette møtet viser at Sigurd Aasberg og Einar Hildrum også var til stede i tillegg til interimsstyret.

I juni 1966 ble det sendt ut 3800 innbydelse til medlemskap. Hageselskapet var behjelpelig med utarbeidelsen, Kirke- og undervisningsminister Kjell Bondevik skrev forordet til innbydelsen.

Kommuner, organisasjoner, institusjoner og enkeltpersoner var mottakere. Pr. 14. november 1966 hadde det tegnet seg 184 medlemmer og 21. november ble det holdt konstituerende møte på Nordre Skøyen Hovedgård i Oslo. Interimsstyrets

beretning og regnskap ble behandlet, vedtekter vedtatt og valget fikk dette utfallet:

Kirkegårdskonsulent Karen Reistad, Oslo, formann og høyskolelektor Magne Bruun, Ås, kirkegårdsforstander Anders Kvam, Bergen, Hovedsekretær Egil Sinding-Larsen, Oslo og fylkeshagearkitekt Oddlaug Brunvoll, Bodø ble valgt som styremedlemmer.

Som varamenn ble valgt bygartner Rolf Sundstrøm, Tromsø, redaksjonssekretær Kjell Schulerud og billedhugger Gunnar Janson, begge Oslo.

På vegne av Drammen kommune inviterte parksjef Erling Berge foreningen til å holde sitt årsmøte i Drammen i 1967. Da styret konstituer-te seg på styremøte 29. desember 1966 ble Magne

Bruun valgt til varaformann, Anders Kvam til kasserer og Egil Sinding-Larsen til sekretær. Hans kontorsted, Fortidsminneforeningen, Kirkegt. 14-18, Oslo 1, ble foreningens første adresse.

Foreningen var fra første stund medlem av Det norske Hageselskap. Hageselskapet hadde nok vært en viktig fødselshjelper. Dette forholdet varte i mange år og foreningen var representert på Hageselskapets representantskapsmøter disse årene.

Fra og med 2010 har foreningen vært medlem av FAGUS (Faglig utviklingssenter for grønannleggssektoren) sammen med en rekke andre organisasjoner på denne sektoren.

Foreningens navn

Ved stiftelsen i 1966 fikk foreningen navnet «Landslaget for kirkegårdskultur», slik arbeidstittelen hadde vært fra første stund. Ved årsmøtevedtak i 1999 ble navnet endret til Norsk forening for kirkegårdskultur.

I 2010 ble det utarbeidet ny logo, som erstattet hjulkorset som var brukt til da (se s. 4).

Foreningens ledelse

I følge vedtektene skal foreningens medlemmer samles til årsmøte hvert år og velge et styre som skal ha ansvar for foreningsdriften mellom årsmøtene. Fra starten av besto styret av fem medlemmer og fra to til fem varamedlemmer. Seinere har antallet i styret variert mellom fem og seks.

I en periode fra 1974 til 2006 tilsa vedtektene at Kirkerådet skulle oppnevne et styremedlem. Styret besto derfor av sju medlemmer i denne perioden.

Formann/leder har blitt valgt særskilt av årsmøtet, ellers har styret konstituert seg selv med varaformann/nestleder. Et av styremedlem-

Noen av de første ledere i foreningen: Fra venstre Karen Reistad, Rasmus Skurtveit, Per Kolstad, Øivind Grue og Øyvind Berge.

mene var i årene 1966 til 1974 kasserer og et var i årene 1966 – 1978 sekretær. Etter den tid har foreningens ansatte og regnskapsbyrå skjettet disse oppgavene.

Fra dannelsen av foreningen og fram til 1999

valgte årsmøtet to revisorer blant medlemmene. Fra og med 2000 har regnskapet blitt revidert av profesjonell revisor som er valgt av årsmøtet. En oversikt over foreningens formenn/ledere og styremedlemmer er gjengitt på sidene 45-47.

Dette bildet fra fagdage i Fredrikstad i 1996 sendte landskapsarkitekt Torbjørg Sægrov til sekretariatet, med påskriften «Formann kommer og formann går, men byråkratiet består». Avtroppende leder Erland Engen og påtroppende leder Torfinn Myklebust (til venstre) sammen med kontorleder Synnøve Haugstad Sira.

Fagdager i Bærum i 2006. Fra venstre styremedlem Harald Geir Sæther, Fusa, påtroppende styreleder Johannes Sørhaug, Porsgrunn, og daværende styreleder Gunnar Wiik, Bergen, alle kirkeverger.

Fra styremøte i 1997. Fra venstre kirkeverge Kari Haukeli, Nes, landskapsarkitekt Kirsten G. Lunde, Bærum, kirkegårdsformann Hans Petter Berntsen, Fet, styreleder John Kristian Stranden, Oslo, kirkeverge Knut A. Olsen, Larvik, og oppsynsmann Jan Lilleheil, Bodø.

Styret samlet på fagdager i Ålesund i 2000. Fra venstre Kirketjener Ludvig Birkeland, Førde, landskapsarkitekt Helga Johanne Fjær Lindland, Oslo, seniorrådgiver Per Tanggaard, Kirkerådet, styreleder Ida Kristin Lie, rådgiver i Hamar bispedømme-kontor, kirkeverge Geir Riise, Ringsaker, og kirkeverge Birgit Karlsen, Meløy.

Styreleder i NFK og gravplassjef i Bergen Inghild Hareide Hansen på fagdager 2015 i Bergen. Her sammen med medlem i Krematorienettverket og gravlundssjef i Stavanger Per Øyvind Skrede til venstre, og rådgiver i foreningen Bjarne Kjeldsen.

Sekretariat

Helge Klingberg: Konsulent 1972 – 1981, kursleder 1973 – 1985, styresekretær 1978-1981.

Ågot Olstad: Regnskapsfører 1975 – 1981

Aud Lima Holt: Styresekretær og regnskapsfører 1982 – 1985.

Aud Wefald: Konsulent, kursleder og styresekretær 1986 – 1994

Tørnes regnskapskontor, Drangedal: Regnskapsfører 1986 - 1994

Synnøve Haugstad Sira: Kontorleder, regnskapsfører, kursleder og styresekretær 1995 –

Bjarne Kjeldsen: Rådgiver 2006 – 2016

De som er nevnt ovenfor har til dels vært engasjert på timebasis og har til dels vært og er ansatte. I dag er Synnøve Haugstad Sira, Drangedal, ansatt i full stilling og Bjarne Kjeldsen var utleid fra KA i halv stilling. Han har kontorsted i Oslo.

I perioden fra 1970 til 1978 var foreningens

kontoradresse Motzfeldtsgate 1, Oslo, fra 1979 til 1985 i Stokke og fra 1986 i Drangedal. Kontoret er fortsatt plassert i Drangedal og har følgende adresse: Norsk forening for kirkegårdskultur, Sagodden, 3760 Neslandsvatn.

På fagdage i 2011 på Gjøvik var vi på en fantastisk tur med Skibladner. Sol, varmt vær og jazzorkester om bord gjorde turen minneverdig! Til venstre rådgiver i NFK Bjarne Kjeldsen (fremoverlent). Til høyre sitter Eva Marie Larsen, Bærum, som ofte bidrar som foredragsholder på våre kurs i praktisk drift.

Fagdager 2011 på Skibladner: Fra venstre kirkeverge og styremedlem i foreningen Tove Kirsten Hansen, Alstahaug, Tove Frøvoll Thoresen, Tunsberg og kontor- og kursleder i foreningen Synnøve Haugstad Sira.

Foreningens styreleder Erland Engen og konsulent Aud Wefald i 1991.

Faglig råd

Opprettelsen av faglig råd kom i forbindelse med vedtektsendringene i 2006. Rådet besto av representanter fra byrånæringen, steinindustrien, arbeidstakerorganisasjonene Fagforbundet og Delta, KA, Kirkegårdskonsulenten og kirkerådet. Lederen for rådet var leder av foreningen. Formålet var å etablere et treffpunkt hvor sentrale aktører i sektoren kunne drøfte tema av felles interesse. Rådet skulle møtes en gang i semesteret.

Den viktigste saken rådet var arbeidet med var endringene i Gravferdsloven med forskrifter. Rådet drøftet behovet for endringer i eget møte

og hadde to drøftningsmøter med representanter for departementet om saken. Det første allerede i 2008. En annen nyttig funksjon rådet har hatt, er felles drøftinger om relevante høringsdokumenter. I 2012 resulterte dette til en felles uttale om endringer i gravferdsforskriften.

Etter 2014 har det ikke vært møter i Faglig råd. Dette skyldes dels manglende tilfang på aktuelle problemstillinger og dels behovet for en avklaring av arbeidsdelingen mellom Faglig råd og gravferdsråd, hvor flere av Faglig råds medlemmer også sitter.

Fagdager 1991. Leder Erland Engen overrekker Morten Grindaker diplom som æresmedlem. I 2010 var det Helge Klingbergs tur til å bli utnevnt som æresmedlem (Klingberg til venstre), og i 2016 blir Aud Wefald foreningens nyeste æresmedlem.

Medlemsutvikling

Ved stiftelsen i 1966 hadde det tegnet seg 184 medlemmer av ulike kategorier: Personlige medlemmer, menighetsråd, kommuner og organisasjoner. Medlemsmassen økte ganske raskt

de første årene. I 1976 hadde foreningen 496 medlemmer, i 1986 671, i 1996 604, i 2006 554 og 479 i 2016. De fordelte seg slik:

	1976	1986	1996	2006	2016
<i>Æresmedlemmer</i>	1	1	1	1	2
<i>Livsvarige medlemmer</i>	19	26	18	13	5
<i>Personlige medlemmer</i>	181	261	216	84	70
<i>Menighetsråd</i>	212	282	146	14	0
<i>Fellesråd/kommuner</i>	49	64	167	383	342
<i>Selskap, råd og organisasjoner</i>	33	38	56	60	60

Det har skjedd flere markerte endringer i medlems sammensetningen gjennom årene. Nedgangen av personlige medlemmer fra 1996 til 2006 kan langt på vei forklares med at fagbladet Kirkegården i betydelig grad sendes ut som ekstraabonnementer til kommuner/fellesråd som er medlemmer. I samme periode har det blitt langt færre menighetsråd som er medlemmer,

men det har vært mer enn tilsvarende økning for kommuner/kirkelige fellesråd. Det kan forklares ved at de aller fleste menighetsråd opphørte som kirkegårdsmyndighet ved innføring av ny lovgivning i 1996. Behovet for medlemskap var dermed ikke til stede. Myndigheten ble overført til kirkelig fellesråd og medlemstallet for denne kategorien steg betydelig.

Landsmøter/fagdager

Allerede fra starten av har årsmøtet i foreningen vært ledsaget av et faglig program og arrangementet har vart i to eller tre dager. Selve årsmøtet har hatt en nokså beskjeden plass i programmet. Arrangement har vært lagt på ulike steder i landet i samarbeid med en lokal arrangør, enten straks før eller straks etter sommerferien. Det har som regel vært god tilslutning til disse arrangementene og mange deltakere kommer igjen år etter år. Det er antagelig

uttrykk for at folk har hatt utbytte av dagene og møtet med kolleger. Programmet har alltid hatt et visst lokalt preg ved at det har vært befarings av kirkegården på stedet og det har vært lokale kulturinnslag. I mange år var det vanlig å ha med ledsager. Det vil si i første rekke ektefelle, og for dem var det et eget tilrettelagt program under deler av arrangementet.

Fram til og med 1978 ble møtet kalt «landsmøte». Siden har det vært «fagdager».

Lom kirkegård. Fra landsmøtet i 1971. (Ukjent fotograf)

ÅR	MØTESTED	TEMA	VÅRIGHET	DELT.
1966	Nordre Skøyen Hovedgård, Oslo	Konstituerende møte	1 dag	
1967	Park Hotell, Drammen	Hvor står vi i dag?		
1968	Borgarsyssel museum, Sarpsborg	Hvorledes skal kirkegården brukes?		
1969	Hotel Prinsen, Trondheim	Vedlikehold. Rasjonell drift.		
1970	Bergen	Kirkens syn på kremasjon		
1971	Fossheim Hotell, Lom	Skikk og uskikk ved gravferd		
1972	Sundvollen Hotell, Ringerike	Liturgi og ytre ordninger ved gravferd		
1973	Fredheim Folkehøgskole, Rognan	Kirkegård i regionplanen	2 dager	70
1974	Solborg Folkehøgskole, Stavanger	Gravminnerådet	2 "	70
1975	Park Hotel, Sandefjord	Vegetasjon	2 "	100
1976	Oppland Turisthotell, Lillehammer	Gravemaskin på kirkegård	3 "	75
1976	Grand Hotel, Kristiansund	Gravminner	2 "	70
1978	Buskerud Folkehøgskole, Ø.Eiker	Kirkegårdsadministrasjon	3 "	66
1979	Haugetun Folkehøgskole, Skjeberg	Arbeidsmiljø	3 "	68
1980	Tingvoll Gjestegård, Steinkjer	Driftskostnader	3 "	94
1981	Grand Hotel, Stord	Kirkegården i en fremtidig kirkeordning	3 "	88
1982	Meyergården Hotel, Mo i Rana	Privatisering av gravferden	3 "	81
1983	Grenland Folkehøgskole, Porsgrunn	Livet og ritualene	3 "	121
1984	Hotel Hedemarken, Ringsaker	Ikke-kristnes bruk av kirkegård	3 "	77
1985	Olavsgaard Hotel, Skedsmo	Jord	2 "	73
1986	Hotel Nordic, Sortland	Gjenbruk av kirkegård	3 "	63
1987	Parken Hotel, Ålesund	Nytt regelverk for kirkegård	3 "	129
1988	Hotel Norge, Kristiansand	Andre trossamfunns gravskikker	3 "	99
1989	Müllerhotell Heimdal, Trondheim	Ny kirkegårdslovgivning	2 "	99
1990	Fagernes Hotel, Fagernes	Middelalderkirkegårder	3 "	85
1991	Helsfyr Hotel, Oslo	Vegetasjon og form	3 "	95
1992	Grand Nordic Hotel, Tromsø	Administrasjon og drift	3 "	75
1993	Ikke fagdag pga. nordisk kongress I	Sandefjord		
1994	Hotel Residence, Sandnes	Vedlikehold og drift av kirkegård	2 "	90
1995	Hotel Terminus, Bergen	Kirkegårdsregister i data-alderen	3 "	75
1996	Hotel City, Fredrikstad	Kirkegården som kulturminne	2 "	68
1997	Scandic Hotell, Bærum	Miljøet på kirkegården	2 "	101
1998	Diplomat Hotel, Bodø	Langtidsplanlegging på kirkegård	3 "	70
1999	Scandic Hotel, Hamar	Kirkegården. Arbeidsplass og sorgsted	3 "	132
2000	Hotel Parken, Ålesund	Estetikk og verdighet	3 "	131
2001	Phønix Hotel, Arendal	Bevaring-restaurering-fornyning	2 "	84
2002	Vestfjord Royal Hotel, Svolvær	Kirkegårdsadministrasjon	2 "	88
2003	Rica Maritim Hotel, Haugesund	Kirkegården, en viktig møteplass	2 "	144
2004	Rica Klubben Hotel, Tønsberg	Vår tids uttrykksformer	3 "	116
2005	Quality Hotel Panorama, Trondheim	Kirkegården i en ny tid	2 "	121
2006	Thon Oslofjord Hotel, Bærum	"Jeg er baren til en gildere tid"	3 "	138
2007	Rica Alta Hotel, Alta	Vakre kirkegårder i karrig klima	3 "	93
2008	Rica Hotel Gardermoen, Gardermoen	Gravplass for vårt multikulturelle samfunn	2 "	128
2009	Clarion Hotel Stavanger, Stavanger	Brukerfokuset kirkegårdsdrift	2 "	115
2010	DFDS Oslo-København/retur	Kirkegårdspolitikk	3 "	117
2011	Quality Hotel Strand, Gjøvik	Vår grønne og grå hverdag	3 "	143
2012	Meyergården Hotel, Mo i Rana	Strategi for å møte høyere dødshall	3 "	123
2013	Ikke fagdag pga. nordisk kongress i Oslo			
2014	Quality Hotell, Kristiansand	En tid i endring	3 "	156
2015	Quality Hotell Edv.Grieg, Bergen	Bedre føre var ...	3 "	128
2016	Ambassadeur Hotel, Drammen	50 år i sorg og glede	3 "	-

Befaring til Utstein kloster på landsmøtet i 1974. F.v. kirkeverge og formann i LFK Erling Berge, Drammen, landskapsarkitekt Knut Fosså, Sandnes, kirkeverge Ole Tingdal, Stavanger, og sogneprest Hans Chr. Mamen, Oppedgård.

Befaring til Utstein kloster på landsmøtet i 1974. F.v. kirketjener Hans Nordland, Lena på Toten, amanuensis Arvid Haugen, sekretær i LFK, og landskapsarkitektene Anders og Kari Kvam, Bergen.

Fagdager 1995 i Bergen. Fra venstre kirkevergene Per Høybråten, Oslo, Anne Marie Holme, Søgne og Helge Håvarstein, Stavanger.

Fagdager 1990 i Fagernes, på befaring i Sør-Aurdal. F.v. formand i Foreningen for Kirkegårdskultur i Danmark Mette Madsen, antikvarene Sigrid og Håkon Christie, Riksantikvaren, og kirkeverge Geir Møller, Sør-Aurdal.

Fagdager i Haugesund i 2003. Feststemte deltakere klar for festmiddag. Til venstre gravlundsjeff i Stavanger Eirik Stople, som ble innvalgt i styret i 2007. Som nr. tre sitter redaktør for Kirkegården Alf Bergin.

På Henie-Onstad kunstsenter i 2006. Der fikk vi en orientering, før festmiddagen på Bølgen & Moi som lå i samme bygget. Tema for fagdage var «Kyrkjegardsforvaltning i møte med det moderne menneskets behov» Nr. 2 fra venstre rådgiver i NFK Bjarne Kjeldsen, nr. 5 styremedlem Naomi Wilde, og nr. 9 og 10 styremedlemmene Lise-Lotte Bjarnadottir og Per Tanggaard.

I 2010 var fagdage lagt til ferja mellom Oslo og København, med befaring til kirkegårder i København. Her får vi omvisning på Assistens kirkegård. Foto Alf Bergin.

Det var rekordstor deltakelse på Fagdager 2014 i Kristiansand. På programmet sto bl.a. NOU 2014:2 «Lik og likskap».

Tidsskrift

Stifterne av foreningen hadde allerede fra starten av et sterkt ønske om å kunne utgi et årsskrift eller et tidsskrift. Det ble en virkelighet i 1970. Dette året kom tidsskriftet «Kirkegårdskultur» ut med ett nummer og med fylkeshagearkitekt Oddlaug Brunvoll som redaktør. Og fra og med 1971 med to nummer. Redaktøren hadde da et redaksjonsutvalg å støtte seg til. Det norske hageselskap ved direktør Einar Hildrum var en viktig fødselshjelper. Foreningen inngikk avtale om at Hageselskapet skulle trykke noen spesielle kirkegårdssider i sitt organ Norsk Hagetidend og som også skulle tas inn i det nye tidsskriftet. Hageselskapet var også behjelpelig med valg av trykkeri.

Det viste seg snart at det ikke var behov for Norsk Hagetidends «hjelpesider». Tidsskriftet «Kirkegårdskultur» sto raskt på egne bein. Kirkedepartementet bevilget i 1970 kr. 5.000 til formålet mot at tidsskriftet ble distribuert til alle menighetsråd. Fram til de siste årene år har Kirkedepartementet gitt tilskudd til driften av tidsskriftet.

Landskapsarkitekt Helge Klingberg overtok

som redaktør fra og med 1973. Redaksjonsutvalget opphørte og båndene til Hageselskapet ble ganske snart løst.

I årene 1982, 1983 og 1984 hadde stiftskapellan Knut Andresen redaktør oppgaven. I 1985 overtok landskapsarkitekt Aud Wefald og hun videreførte arbeidet fram til 1997, hvert år med to utgaver, bortsett fra årene 1989 og 1990 med tre utgaver. Fordi en måtte prioritere arbeidet med å arrangere Nordisk kongress og gravminnekonkurransene i årene 1993 og 1994, kom tidsskriftet ikke ut disse årene.

Fra og med 1998 ble tidsskriftet radikalt endret og fremstod som et fagblad. Da ble det inngått en avtale med Tidsskriftsforlaget om utgivelse, med anleggsgartner og journalist Tor Smaaland som redaktør. Bladet endret navn til «KIRKEGÅRDEN», fikk nytt format (237 x 297 mm) og fullfarge. Det kom ut med fire nummer pr. år.

I 1999 ble landskapsarkitekt Hanne Isdal engasjert som fagredaktør. Tidsskriftforlaget ble etter hvert en del av selskapet ScandMedia as som i en kort periode var utgiver av bladet, men

De to bildene til venstre er det første bladet som kom ut i 1970. Helt fram til og med 1986 så bladet likedan ut, med kun navn og logo på forsiden. Fra 1988 til 1997 ble det farge og bilde på forsiden, men formatet var det samme.

Redaksjonsutvalget i 2016.

som måtte melde oppbud i 2001. I praksis betød det at Tidsskriftforlaget og ScandMedia utga bladet på vegne av foreningen disse årene. Men det skjedde i et samarbeid med et redaksjonsutvalg som var oppnevnt av foreningen. Fra 1998 av har bladet vært medlem av Fagpressen.

I 2001 ble det inngått kontrakt med frilansjournalist Alf Bergin om å ta redaktøransvaret for tidsskriftet. Han har også hatt et foreningsoppnevnt redaksjonsutvalg å støtte seg til. Bergin er fortsatt redaktør i 2016. I jubileumsåret er opplaget 1300 eksemplarer.

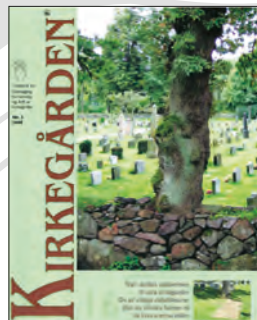
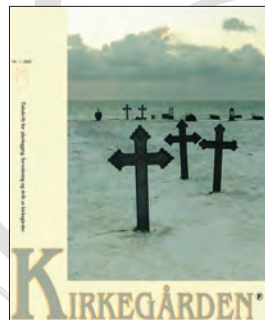
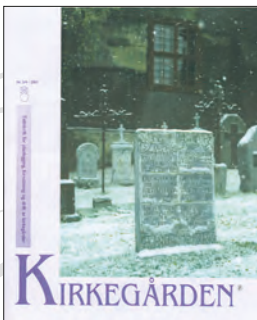
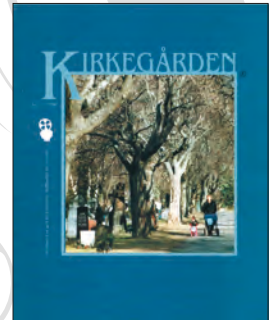
Tidsskriftet sendes til alle foreningens medlemmer. To av medlemsgruppene har ekstraadresser med i medlemsprisen (fellesråd/kommuner og firmaer/institusjoner). Det er i tillegg

mulig for alle medlemsgrupper å tegne ekstraabonnementer.

I tiden etter 1997 har annonseinntekter blitt en viktig forutsetning for utgivelse av tidsskriftet, og det er foreningens ansatte som har stått for annonsesalget. Bladet endret som nevnt navn og antall utgivelser fra og med 1998. Det gjorde også i noen grad stoffvalget.

På 1970-, 80- og 90-tallet var ganske mange av utgavene redigert som temanummer. Blant annet ble følgende temaer beskrevet: Planting på kirkegård, arbeidsmiljøet, driftskostnader,

Fra 1998 kom bladet ut i fullfarge og stort format. Bladet til høyre er det første som kom ut i det nye formatet. I 2001 overtok nåværende redaktør Alf Bergin. Formatet ble beholdt, men designprofilen noe endret.

gjenbruk og nedbryting, omregulering av kirkegård, EDB, grunnarbeider og drenering, nye trossamfunn, fremtidig kirkegårdslovgivning og kremasjon. Dertil var fremtidig kirkegårdslovgivning et gjennomgangstema.

I løpet av de siste 18 årene (fra og med 1998) er det skrevet om en del nye temaer: Navnet minnelund, kremasjon og nye forskrifter, betalt gravstell, gamle gravskrifter og krigsgraver. Mange utgaver har inneholdt omtale av nye eller rehabiliterte kirkegårder og portretter av

folk med tilknytning til kirkegård. Dessuten har det vært en spalte med «kirkegårdsjuss». Det vil si beskrivelser fra virkeligheten relatert til kirkegårdslovgivningen.

FAGUS (Faglig utviklingscenter for grøntanleggssektoren) har også vært representert i bladet med sin spalte i de seinere år, der fagfolk stiller spørsmål om jord og planter og hvor ekspertene svarer.

Krematorieforum/-nettverk

Foreningen organiserte et krematorieforum i 1993 etter årsmøtevedtak året i forveien. Styret har gjennom årene oppnevnt fire eller fem medlemmer med funksjonstid på to år, støttet av foreningens sekretariat. På et tidlig tidspunkt ble det arbeidet med å standardisere forskriftene som hvert enkelt krematorium hadde. Spørsmålet om behov for egne forskrifter for hvert krematorium falt imidlertid bort da gravferdsloven trådte i kraft i 1997. Forurens-

ningsmyndighetene bebudet nye bestemmelser om utslipp fra krematorier i 2007. Det førte til de fleste krematoriene måtte gå inn i en utredningsfase om hvordan de skulle løse utslipps-utfordringen. Forumet ble derfor «lagt på is» i en periode fra 2005.

Fra 2011 var forumet igjen i virksomhet og ble av foreningens styre bedt om å arbeide med saker som gjelder krematorium, fagdager og andre samlinger for ansatte.

Møte i Krematorieforumet i 1997: Fra venstre formann ved kirkegården i Askim Helge Knutsen, kontorleder i foreningen og sekretær for forumet Synnøve Haugstad Sira, kremator Knut Ivar Paulsen, Trondheim. Kremator Leiv Walle, Oslo og kirkeverge Jan Robert Larsen, Sarpsborg.

I 2015 ble krematorieforumet omorganisert til et krematorienettverk som er medlemsbasert. Når fellesrådet/kommunen er medlem av foreningen er krematoriet automatisk medlem. Foreningens styre oppnevner en arbeidsgruppe på fire medlemmer som styrer virksomheten, fortsatt støttet av sekretariatet.

Nettverket skal ha sin oppmerksomhet spesielt rettet mot etikk og miljø, tekniske forhold, regelverk og utvikling av gode rutiner. Det skal dessuten ta seg av fagdager og kurs. Tillitsvalgte til Krematorieforum/Krematorienettverk gjennom årene finnes på side 47.

Nordisk samarbeid

Allerede i 1973 var Sveriges Kyrkogårdsschefer representert ved foreningens landsmøte på Rognan og siden har det vært jevnlig kontakt med våre søsterorganisasjoner i Norden.

I 1979 ble det lagt fram et forslag til statutter for et formalisert samarbeide mellom kirkegårdsorganisasjonene i fire av de fem nordiske landene: Foreningen af Danske kirkegårdsledere,

Finlands Församligsträdgårdsmästeres Förening, Föreningen Sveriges Kyrkogårdsschefer og Landslaget for kirkegårdskultur. Den islandske kirkegårdsforeningen har kommet med i samarbeidet siden. Sammenlutningen fikk navnet Nordisk forbund for kirkegårdskultur.

Statuttene ble vedtatt i hver av organisasjonene.

I 1993 ble Nordisk krematoriegruppe etablert. I 1997 gikk den inn i forbundet , og

Fra den første nordiske kongressen i Finland i 1985. På bildet ser vi nordiske kirkegårdsledere: Fra høyre Hans Larsen, konsulent i foreningen Aud Wefald og Herman Wärnhjelm. De øvrige var fra hhv. Finland og Island. Foto Stig Nordvik

Tema for Nordisk kongress i Åbo, Finland i 2001 var "Begravningsverksamheten - framtid och teknik". Det var befarung til Åbo og S:t Karins kyrkliga samfällighet, og festmiddagen var på storslagne Åbo slott. Foran til venstre står Odd A. Andersen, kirkeverge i Fredrikstad, og i midten bakerst (med skjegg) Geir Riise, kirkeverge i Ringsaker, begge styremedlemmer.

Nordisk kongress på Island i 2005. Det var 384 deltakere totalt, derav 70 fra Norge. På bilde ser vi de fleste norske samlet etter avslutningsseremonien i Hallgrímskirken.

Nordisk kongress i Göteborg i 2009. Bilde til venstre styremedlemmene Randi Moskvil Letmolie, Horten og Eirik Stople, Stavanger, Kirsten G. Lunde, Oslo. Så er det Helge Rask, Trondheim og Bjarne Kjeldsen fra foreningen. Bilde til høyre: Nyanlagt minnelund på Västra kyrkogården i Göteborg

navnet ble endret til Nordiska Förbundet for kyrkogårdskultur och krematorier (NFKK). Den norske foreningen har alltid vært representert i det nordiske forbundet, fortrinnsvis med leder.

Forberedelse av kongressene har vært møtenes primære oppgave, og det første synlige resultatet av samarbeidet var Nordisk kirkegårdskongress i Hälsingfors, Finland i 1985, der 20 nordmenn av i alt 400 deltakere var samlet. Foredragene var fordelt på representanter fra

hvert av landene. Slik har det også vært siden. Etter den første kongressen har det vært arrangert tilsvarende hvert fjerde år, på omgang mellom landene:

1985 Hälsingfors, 1989 Stockholm, 1993 Sandefjord, 1997 København, 2001 Åbo, 2005 Reykjavik, 2009 Göteborg og 2013 Oslo.

Kongressen i Sandefjord i 1993 foregikk i tida 31. august til 2. september. Åpningen av kongressen

Nordisk kongress på Island: Det ble arrangert en fellestur fra Norge, der vi ved ankomst først besøke Den Blå Lagune. Fra høyre kirkegårdsconsulent Helge Klingberg og redaktør i bladet Kirkegården Alf Bergin. Nummer tre fra venstre er styremedlem Tove Kirsten Hansen.

Fra åpningen av Nordisk kongress 4. september 2013. Ordfører i Oslo, Fabian Stang ønsket velkommen til Oslo, sammen med et velklingende mannskor. Det var til sammen 402 deltakere på kongressen; 160 svensker, 131 nordmenn, 55 dansker, 45 finner, og 11 islendinger.

var samtidig en presentasjon av en gravminnekonkurranse som hadde foregått i månedene på forhånd. Se side 41.

Kongresstemaet var «Gravminner» og kollegaer fra alle de nordiske landene medvirket med 12 korte foredrag. Dertil var det befaring til gravminneprodusenter og kirkegårder i Sandefjord, Larvik og Andebu. Videre var det jazzkonserter i Sandar kirke og besøk til byens museer. I alt var det 395 deltakere tilstede.

Kongressen i 2013 foregikk i Oslo fra 4. til 6. september med 402 deltakere. Tema: Verdier, kvalitet og omstilling. Foredragene om forskjellige aspekter ved hovedtemaet ble holdt av i alt

Første dagen tok vi med deltakerne på tur på Oslofjorden med tre gamle seilskuter, og på veien dit gikk turen innom Operataket. Venstre bilde, fra venstre: tidligere kirkegårds-konsulent Helge Klingberg, kirkeverge i Molde og leder i foreningen Hans Jakob Nes, kirkeverge i Alstahaug og tidligere styremedlem Tove Kirsten Hansen, og kirkeverge i Notodden og styremedlem Håvard Russnes.

19 dyktige fagfolk fra alle de nordiske landene. Befaringen gikk til Alfaset gravlund, Vår Frelsers Gravlund og Gamle Aker kirkegård. Kongressen ble åpnet av et mannskor og første dagen ble avsluttet med båttur på Oslofjorden med tre gamle seilskuter. Kongressen ble avsluttet med konsert i Oslo domkirke med Iver Kleive og Knut

Reiersrud. NFKK ønsket samtidig å få frem hvordan gravplasser skal utformes i fremtiden, og før kongressen ble det derfor utlyst en nordisk idekonkurranse for studenter. Bidragene ble utstilt under kongressen, og vinnerne ble bekjentgjort på arrangementets første dag.

Gravferds-/Gravminneråd

Etter en ide fra kirkegårdskonsulent Morten Grindaker, drøftet foreningen i 1972 å opprette et gravminneråd med tilslutning fra Kirkerådet og Monumentfirmaenes Landsforening. I 1973 ble rådet konstituert. Allerede fra starten av var det en forutsetning at Gravminnerådet skulle være et rådgivende organ angående gravminner. De gravminnefirmaene som ønsket å få sine produkter vurdert av rådet, skulle kunne benytte «Anbefalt av gravminnerådet» når kvaliteten tilsa det. Dette ble imidlertid aldri gjennomført.

Rådet satset derfor på å informere om gode gravminner og i den forbindelse ble trykksaken «Gravminnerådets veiledning ved produksjon og valg av gravminner» utarbeidet og distribuert i 1976. Den kom faktisk til å danne noe av grunnlaget for forskriften til gravferdsloven som kom

20 år seinere. Etter et visst påtrykk fra departementet ble rådet omorganisert og utvidet. Den norske kirkes presteforening og Begravelsesbyråenes Forening Norge kom med, og navnet ble endret til

«Rådet for gravferd og gravminner». Men etter kort tid til «Gravferdsrådet». Det første møtet fant sted i 1977. Rådets opprinnelige tema, gravminner, fikk etter hvert liten plass på dagsorden.

Da foreningen i 2006 gjorde vedtak om opprettelse av et faglig råd, viste det seg etter hvert at Gravferdsrådet og Faglig råd kom til å ha mange parallelle oppgaver og representasjon fra bort imot de samme organisasjonene. Rådene er derfor vedtatt sammenslått fra og med 2016, med NFK som sekretær.

Gravminneråd 2

Begeistringen i kjølvannet av gravminnekonkurransen i 1993 førte til foreningen etablerte et gravminneråd i 1995. Det besto av representanter for Stenindustriens Landssammenslutning, Norges kirkevergelag og Landslaget for kirkegårdskultur med arkitekt Stein Mork som lønnet sekretær og daglig leder. Mork var en av prisvinnerne i gravminnekonkurransen.

Gravminnerådets oppgave skulle være å arbeide for gode gravminner ved å gi anbefalinger. Betegnelsen «Anbefalt av Gravminnerådet» var nok en gang ment å skulle være et kvalitetsstegn som tilvirkerne kunne bruke når rådet hadde vurdert deres produkter og funnet dem anbefalingsverdige. Denne ideen om å gi gravminner en kvalitetsmessig anbefaling var en gjentakelse

fra 20 år tidligere. Det ble stilt opp en rekke kriterier for et anbefalt gravminne og det ble samlet inn kataloger fra endel firmaer som ønsket å være med i et slikt vurderingsarbeid.

Rådet tok også en del beslutninger, men det viste seg etter hvert å bli vanskelig å komme til enighet om hvilke produkter som fortjente

å bli anbefalt av Gravminnerådet. Skillelinjene gikk ganske tydelig mellom de som designet og produserte gravminner og de som forvaltet kirkegårdene. Det var også en erfaring man gjorde 20 år tidligere. Dette, sammen med at det var vanskelig å finansiere virksomheten, førte til at rådet måtte legges ned i 1997.

Kursvirksomhet

Ved siden av å kunne utgi et årsskrift eller et tidsskrift, prioriterte foreningen allerede fra starten kursvirksomhet. Til da hadde det ikke vært noen form for opplæringsstilbud for folk som administrerte eller driftet kirkegårder. På ren dugnadsbasis ble det første kurset holdt på Hamar i 1968. Det var et dagskurs med 80 deltakere. I 1970 og 1971 var kirkegårdskonsulent Morten R. Grindaker en viktig medarbeider i kursvirksomheten og det aller meste av landet ble dekket med endags kurs. Bort i mot tusen personer deltok på kurs disse årene.

Men foreningen hadde større ambisjoner. Fra og med 1972 ble det arrangert femdagerskurs. De to første i Vest-Telemark, midt mellom øst og vest og med befaringer til Røldal og Hardanger. Kirkegårdskonsulenten var fortsatt en viktig ressurs og han fikk med seg landskapsarkitekt Helge Klingberg som ble en gjenganger på disse kursene helt fram til 2012.

Fram til 1986 var kurs i kirkegårdsdrift enerådende. Men da ble det også holdt kurs i EDB (elektronisk databehandling). Siden fulgte også kurs med andre temaer. En oversikt over alle kursene står på side 48.

Kurs i kirkegårdsdrift i 1975, med befaring på Mandal kirkegård. Til venstre med hatt: Kirkeverge i Mandal og senere styremedlem i foreningen John Nicolaysen. Kursleder Helge Klingberg med ryggen til.

Kirkegårdskonsulent Morten Grindaker i kjent positur på kurs i kirkegårdsdrift i Lardal i 1977.

Kurs i kirkegårdsdrift

Gjennom hele 50 årsperioden er det arrangert ca. 75 kurs med temaet «kirkegårdsdrift». De har hatt en varighet på fire eller fem dager og programmet har vært nokså likt gjennom hele perioden. Temaer som jord, lover og regler, gravregister, gravminner, vedlikehold av vegetasjon, etikk og verdighet og møte med sørgende har vært gjennomgående temaer i alle år. Dette har ført til engasjement av ulike ekspertise som

foredragsholdere. Kirkegårdskonsulenten/gravplassrådgiveren, gartneren og teologen har alltid vært tilstede. En arbeidsøkt har gjerne vært brukt til besøk på nærliggende krematorium og kirkegårder.

Det er først og fremst kirkegårdens driftspersonale som har søkt til disse kursene, men også kirkeverger og folk som har en mer perifer tilknytning til kirkegården. Gjennom årene har bort imot 2000 personer deltatt på kurs i kirkegårdsdrift.

Ekeberg gravlund, Sandefjord. Kurs 1977. Kirkeverge i Sandefjord, Tor Preede, forklarer.

Kurs i Haugesund i 2002, på befaring til Christine Elisabeths gravlund. Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg helt til høyre.

På kurs i praktisk kirkegårdsdrift inviterer vi våre annonsører til å demonstrere kirkegårdsutstyr. Alle disse kursene inkluderer en befaring til gravplasser og (hvis mulig) krematorium, og demonstrasjonen gjøres som regel samtidig. Her viser Helge Granly fra Bentzen AS fram sine produkter på kurset i Kristiansand i 2004.

Og praten går! Allerede første dagen pleier praten komme godt i gang -her har alle noe felles å snakke om. Fra kurs på Holmavatrn i Hå kommune i 2007.

Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg i kjent positur. Ullensvang i 2010.

Befaring på Bodin kirkegård på kurs i Bodø i 2012.

Kurset i praktisk gravplassdrift er nå tilpasset og innlemmet i «Gravplasskolen». Våren 2016 ble kurset arrangert i Tromsø. Befaringen gikk til Tromsø og Sandnessund gravlunder, og på Sandnessund fikk se det nye krematoriet som er under bygging. Siste stopp var Ishavskatedralen der bildet er tatt. Som nr. tre og fire i andre rekke står kontor- og kursleder Synnøve Haugstad Sira og gravplassrådgiver Åse Skrøvset.

Etter kursene får deltakerne et kursbevis, og fra 1998 og fram til og med 2013 også et «kursminne» med bilder fra kurset. Etter at foreningen fikk nye nettsider blir bilder fra kursene lagt ut der.

Til venstre kursminnet fra 2008 i Kirkenes. Over til venstre er kursbeviset som ble brukt på 2000-tallet, frem til foreningen fikk ny logo i 2010. Siden er kursbeviset til høyre brukt.

Administrasjonskurs

Fra og med 1986 har foreningen arrangert kurs i administrative spørsmål. Disse har vært rettet mot kirkeverger, andre ledere og ansatte med administrative oppgaver.

Kursene har gjennomgående vært over tre dager og har inneholdt temaer som lover og regler for kirkegård, plan- og bygningsloven,

nyanlegg og utvidelse av kirkegård, gravregister og personalansvar. Gjennom årene er det holdt ca.15 slike kurs.

Grøntanleggskurs

Det første kurset ble holdt i 1990 og siden er det utviklet ca. 15 tilsvarende. Hvert kurs har vart i tre dager. Da har først og fremst temaer som vegetasjonsbruk på kirkegårder og skjøtsel av

Fra administrasjonskurs i Stjørdal i 2006. Utbytte fra kursene kommer også fra diskusjoner i pausene!

På gravplassen i landsbyen Mijas Pueblo i 2014. Dette var andre gangen administrasjonskurset ble lagt til Spania og Sjømannskirkens anlegg El Campanario. Første gangen var i 2007. Å reise bort sammen gjør at det blir ekstra god kontakt mellom deltakerne. I tillegg er det er også lærdom i å se hvordan man ordner gravferd og gravplasser i andre land. Nummer tre fra venstre er gravplassrådgiver Åse Skrovset.

I Harstad i 2003, på befaring til Drageland planteskole. Det ble lagt vekt på å vise vegetasjon tilpasset klimaet i nord.

I 2015 var kurset i naturvennlig grøntanleggsdrift lagt til Trondheim, og her ser vi gartner Morten Bragdø i aksjon på Tilfredshet kirkegård. Kurset var på tre dager, og de to første dagene var vi ute på befaring på gravplasser i Trondheim. Der ble det gjort en evaluering av beplantningen, og hvordan det praktisk kunne gjøres for at plantene skulle trives og klare seg uten mye vedlikehold og stell. Det ble også gitt gode råd om effektiv ugrasfjerning.

grasarealer, busker og trær samt maskiner og redskap stått på programmet. Men etablering av vegetasjon har også vært med i opplegget.

På disse kursene har gjerne landets fremste grøntanleggsekspertise vært brukt som forelesere.

I 2008 og 2009 og ble det arrangert et spesialkurs i omregulering av kirkegårder i Horten, med kirkegårdskonsulent Helge Klingberg som lærer. Kursene gikk over tre dager, hovedsakelig ute i felten med oppmåling og deretter tilpasning og tegning av nye kart. Dette bildet er fra kurset i 2008.

Studieturer

Fra studieturen i 2003, der 45 personer var med. Her er vi på Hørholm kirkegård.

I 2003 var det den internasjonale gartnermessen i Rostock i Tyskland, og vi arrangerte en studietur dit i september. På veien besøkte vi kirkegårder i Sverige og Danmark; i Göteborg, Malmö, Jönköping, og på Sjælland. I 2001 arrangerte vi en studietur i forbindelse med nordisk kongress i Finland. Da besøkte vi kirkegårder i Karlskoga og Stockholm, bl.a. Skogskyrkogården.

Gravminneseminar

Foreningen arrangerte en gravminnekonkurranse i 1993. Den er nærmere omtalt på side 41. Etter at konkurransen ble avsluttet, ble en del av vinnerutkastene stilt ut på forskjellige steder i 1994 og 1995. Det ble arrangert gravminneseminarer med tema «bevaringsplaner for kirkegård» og «nye gravminner med utgangspunkt i konkurranseutkastene». Alle bispedømmer ble besøkt. Kirkegårds konsulent Helge Klingberg og foreningens egen, landskapsarkitekt Aud Wefald hadde ansvar for seminarerne som hadde en dags varighet og samlet i alt ca. 170 deltakere.

Datakurs 1986 i Stavanger. F.v. Eva Birkeland, Sveio, Anne Marie Holme, Søgne og Karl Andersen, Tønsberg, alle kirkeverger.

Gravferdslovkurs

Gravferdsloven med forskrifter og kirkeloven trådte i kraft ved årsskiftet 1996-97. Kirkegårdslovgivningen var da fullstendig omarbeidet og i kirkeloven var det tatt inn en bestemmelse om at det skulle være kirkelige fellelråd i alle kommuner og at rådet skulle ha en daglig leder (kirkeverge). Dette medførte at det var mange nyansatte ledere på den tida og mye nytt å sette seg inn i. I samarbeid med KA (Kirkens

På befaring til Vestfold krematorium. I midten (med skjerf) er tidligere styremedlem, konsulent Mary Mentzoni Iversen, Harstad. Fra kurs i krematorieteknikk del 2 i Tønsberg i 2010.

Fra og med 2013 er det hvert år gjennomført «Fagdager for krematorier» over to dager. Her fra 2013 på Gardermoen. På første benk sitter tre av styremedlemmene i Krematorienettveket, fra venstre Per Øyvind Skrede, gravlundsjef i Stavanger, Anne Margrete Brøndelsbo, seksjonsjef ved Alfaset krematorium i Oslo, og rådgiver i NFK Bjarne Kjeldsen.

Arbeidsgiverorganisasjon) og Kirkedepartementet påtok foreningen seg å organisere kurs i alle fylker i landet med «Den nye gravferdsloven» som tema. Kirkegårdskonsulenten sto for forelesningene, og foreningens kontorleder, Synnøve Haugstad Sira tok seg av forberedelser og praktisk gjennomføring. Kursene ble avviklet høsten 1997 og samlet i alt ca. 425 deltakere. Departementet sørget for finansieringen.

Krematoriekurs

Før foreningen arrangerte sitt første krematoriekurs i 1991, måtte krematorieansatte til Sverige for å få opplæring. Men etter hvert har foreningen bygd opp en todelt kursstruktur, Crema-

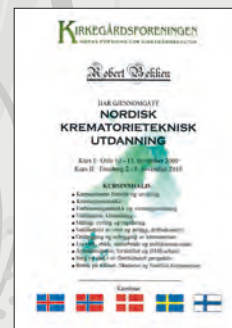
torieteknikk 1 og 2. I alt er det avviklet ca. 20 kurs, der foreningens Krematorieforum hadde ansvaret for det faglige opplegget. Helt frem til 2004 var den fremste nordiske ekspert på krematorieovner, norsk-svenske Jens Bredal Hansen en solid støtte på disse kursene.

Kursene har til hensikt å lære deltakerne om drift av det kompliserte tekniske anlegget som et moderne krematorium er, inkludert forbrenningsteknikk, vedlikehold, miljø, HMS, økonomi og etikk.

Noen av krematoriekursene har vært fag- og temadager. Fra 2013 har det hvert år vært arrangert fagdager over to dager, som foreningens Krematorienettverk har det faglige ansvaret for.

Fra krematorieteknikk del 2 i Asker i 2003. De som hadde fullført begge delene fikk et nordisk kursbevis (se bilde under). Jens Bredal Hansen bakerst til venstre, og kursleder Synnøve Haugsta Sira nr 2 fra høyre.

Utredninger

Gjennom årene har foreningen tatt initiativ til å få utredet aktuelle saker. Det har vært selvstendige prosjekter, men også noen som er gjennomført sammen med andre. De viktigste nevnes her.

Kirkegårdens administrasjon og drift

Foreningen arrangerte i 1974 en endags konferanse for kirkeverger og andre kirkegårdsrelaterte ledere i Trondheim. Der ble det påpekt hvor mangelfull administrasjon og drift av kirkegårdene var og hvor lite lovgivningen støttet opp om en forsvarlig forvaltning.

Foreningen nedsatte derfor en arbeidsgruppe som skulle se nærmere på denne saken. Gruppen besto av kirkeverge Erling Berge, Drammen (formann), sokneprest Alf P. Birkeland, Tokke, kirkeverge Edmund Karde, Narvik og foreningens konsulent, landskapsarkitekt Helge Klingberg, Stokke som sekretær. Kirkegårdskonsulent Morten R. Grindaker var med som konsultativt medlem.

Alle menighetsråd i landet ble tilskrevet og bedt om å besvare en del spørsmål. Svarprosenten var god og utvalget konkluderte i 1977 med at kirkevergesituasjonen var meget mangelfull og måtte rustes opp med kirkeverger i lønnet stilling. Dertil at det burde opprettes kirkelige fellestråd i alle flersokns-kommuner, noe lovgivningen faktisk ga tillatelse til.

Kirkelovutvalgets arbeidsgruppe

Kirke- og undervisningsdepartementet oppnevnte i 1982 et utvalg til å se på revisjon av kirke-loven av 1897. Landslaget for kirkegårdskultur foreslo for utvalget å oppnevne en gruppe til å se

særskilt på kirkegårdsspørsmålene. Utvalget tok dette til følge og oppnevnte i 1986 styreleder kirkeverge Øivind Grue, kirkeverge Rasmus Skurtveit (som også var medlem av kirkelovutvalget) og landskapsarkitekt Morten R. Grindaker som arbeidsgruppe. Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg ble oppnevnt som sekretær.

Arbeidsgruppens mandat var å utrede flest mulige detaljspørsmål som reiser seg i forbindelse med kirkegårdsdrift. Gruppen utførte sitt oppdrag og gravferdsloven av 1996 bygger i stor grad på arbeidsgruppens konklusjoner. Denne arbeidsgruppa var egentlig ikke et foreningstiltak, men kom til etter foreningens ide og forslag.

Drift og vedlikehold av kirkegårder, arbeidsforbruk og kostnader

Norges Landbrukshøgskole (NLH) hadde for driftsåret 1978/79 foretatt innsamling av data vedrørende drift av kirkegårder. Det dreide seg hovedsakelig om hvor mye tid som gikk med til ulike arbeidsoperasjoner. Foreningen tok i 1992 initiativ til å få gjennomført en ny datainnsamling og det ble oppnevnt en rådgivende arbeidsgruppe bestående av kirkeverge Ole E. Bjørge, Skien, kirkeverge Jan Robert Larsen, Sarpsborg og kirkegårdskonsulent Helge Klingberg. Med økonomisk støtte fra foreningen ble det utarbeidet en

rapport med grunnlag i innsamlede data fra 24 kirkegårder. Professor Egil Gabrielsen ved NLH var prosjektleder for dette arbeidet.

Plastgravutvalget

Da plastfolie var et nytt produkt, ble det nokså raskt tatt i bruk ved svøping av lik. Dette for å sikre seg mot røykutvikling i krematorier. Tradisjonelt var det brukt tjærepapp til tetting i kister. Men fordi pappen medførte svart røyk fra kremasjonspipene, ble den erstattet av plastfolie. Plasten viste seg så effektiv at den snart ble brukt til svøping av alle lik. Det skjedde riktig nok ikke over alt.

Da graver med plastsvøp fra 1950, 60 og 70-tallet skulle brukes på nytt, viste det seg vanskelig eller kanskje umulig fordi plasten med innhold ikke hadde gått i oppløsning. Dette ble et teknisk, etisk og estetisk problem som foreningen så seg nødt til å ta tak i. Det ble derfor oppnevnt et utvalg i 1994 til å se på saken. Det besto av to teologer, professorene Svein Åge Christoffersen og Lars Østnor, landskapsarkitekt Kirsten G. Lunde, avdelingsdirektør Thom Rafoss og kirkegårdskonsulent Helge Klingberg.

Utvalget avga sin innstilling til foreningen i 1995 og konkluderte med at gravlagte lik med plastsvøp ikke skulle berøres. Eventuell ny gravlegging skulle forutsetningsvis skje oppå plastsvøpet, noe som ville medføre redusert jordoverdekning. Foreningen forela departementet denne konklusjonen og det ble ved kongelig resolusjon gitt dispensasjon fra regelen om en meter jordoverdekning i 1995.

Utvidelse og nyanlegg av kirkegårder (Byggherrehåndboka)

Gjennom 1990-årene hadde det skjedd en del lovendringer med stor betydning for nyanlegg og utvidelser av kirkegårder. Viktigst var det at

gravferdsloven med forskrifter var kommet til og plan- og bygningsloven og arbeidsmiljøloven var endret. Foreningen så derfor et behov for å tydeliggjøre hvilke rutiner som gjelder ved utvidelser og nyanlegg av kirkegårder og vedtok derfor i 1998 å utarbeide en håndbok med basis i de nevnte lovene.

Foreningens nestleder, kirkeverge Odd Andersen, Fredrikstad, landskapsarkitekt Kristian Grymyr, Drammen og landskapsarkitekt Kirsten G. Lunde, Grindaker AS, Oslo ble utpekt som prosjektgruppe. Sivilarkitekt Carl Wilhelm Tyren ble så engasjert som redaktør og medforfatter. Øvrige forfattere var kirkeverge Erik Rune Hagen, Tønsberg, landskapsarkitekt Per Andre Hansen, Fredrikstad, Avdelingsdirektør Tom Hoel, Miljøverndepartementet, Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg, Kirke departementet, jordskifte kandidat Jan Ivar Lunde, Luftfartsverket, landskapsarkitekt Geir Pettersen, Grindaker AS og Landskapsarkitekt Aud Wefald, Asplan Viak AS, Skien. Boka (68 sider) kom ut i 2001 og ble finansiert ved tilskudd fra Kirke departementet og Opplysningsvesenets Fond.

Publikasjoner

Håndbok i kirkegårdsdrift

Foreningen arrangerte allerede tidlig i sin historie en del kurs. Etter hvert fant de sin form som fire- eller femdagerskurs og omfattet de fleste driftsmessige oppgaver som en kommer bort i på kirkegården. Men det manglet litteratur. Kirkegårdskonsulenten hadde skrevet noen notater til utdeling, ellers måtte en benytte seg av brosjyrer av ulike slag.

I 1974 ble det derfor bestemt at foreningen skulle utgi en håndbok, og den forelå fra Landbruksforlaget i 1975. Boka var delvis en samling av tidligere skrevne artikler og en del stoff var nyskrevet. Den hadde formatet 24,5 cm x 17,5 cm og volumet var 102 sider. Følgende bidro til boka: Sokneprest Alf P. Birkeland, kirkegårds-konsulent Morten R. Grindaker, biskop Per Juvkam, sokneprest Haakon F. Meyer, landskapsarkitekt Karen Reistad og landskapsarkitekt Helge Klingberg. Sistnevnte var også redaktør av boka.

Det ble også utarbeidet et brevkurs til Landbrukets Brevskole med boka som lærebok og med Helge Klingberg som lærer. Det viste seg at dette kurset hadde meget begrenset interesse.

Boka ble etter hvert utsolgt og i påvente av

ny kirkegårdslov ble det i 1988 trykket en ny utgave med utvidet stoffmengde. Den kom bare som et hurtigtrykk og ble distribuert av foreningen selv.

Gravfortegnelse

Før gravferdslovens tid hadde ikke daværende kirkegårdslovgivning noen bestemmelser om hvordan gravfortegnelsen skulle skje. Det hadde derfor utviklet seg en rekke systemer. Mange var til dels utilfredsstillende.

Foreningen tok derfor initiativ til å utarbeide gravprotokoll, kartotekkort og festebrev. Det ble knyttet forbindelse med skjema- og blankettforlaget Sem & Stenersen A/S som fikk trykket og utgitt disse dokumentene i 1976.

Denne utgivelsen viste seg å dekke et etterlengtet behov på kirkegårdene og ble derfor en suksess. Etter avtale med forlaget mottok foreningen royalty for hvert solgte dokument. Men salget av denne gravfortegnelsen hadde begrenset varighet. Da dataprogrammer etter hvert ble utviklet for gravfortegnelse, var det ikke lenger interesse for det manuelle systemet.

Kirkegårdens ABC

Dette heftet på 20 sider ble utarbeidet i 1992 for

å kunne gi folk – kirkegårdsfolk og andre folk – en lettfattelig innføring i kirkegårdens regelverk. Dette i en lang ventetid på ny gravferdslov med forskrifter.

Noe av poenget med

heftet var å tydeliggjøre de lovbestemmelsene som fantes i kirkeloven av 1897 og de forvaltningsområder som må dekkes av lokale kirkegårdsvedtekter.

Teksten er skrevet av Aud Wefald og Helge Klingberg. Illustrasjonene er ved Sveinung Skjold.

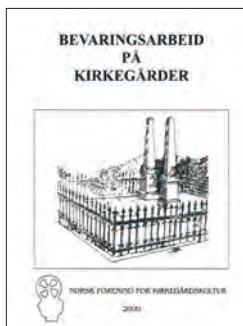
Bevaringsarbeid på kirkegårder

Foreningen ble på 1980- og 90-tallet stadig oftere konsultert om bevarings spørsmål på kirkegårder. Men det forelå ingen retningslinjer, rent bortsett fra at Kirkedepartementet i et rundskriv av 1948 nevnte at gravminner eldre enn hundre ikke bør flyttes eller fjernes uten i samråd med Riksantikvaren.

Foreningen påtok seg derfor oppgaven med å utarbeide et veiledningshefte for bevaringsarbeid og det skjedde i samarbeid med Riksantikvaren v. antikvarene Sigrid Christie og Jan Andersen. Særlig ble det lagt vekt på utarbeidelsen av et registreringsskjema for gravsteder. Publikasjonen «Bevaringsarbeid på kirkegården» (40 sider) ble utgitt i 1994, var ført i pennen av Aud Wefald og Helge Klingberg, støttet økonomisk av Riksantikvaren.

Den var ment som en foreløpig utgave, men ble erstattet først i 2005 av boka «Kirkegården – et levende kulturminne» (144 sider), utgitt av forlaget ARFO i samarbeid med Norsk forening for kirkegårdskultur og med landskapsarkitekter

Helge Klingberg og Aud Wefald og kunsthistoriker Oddbjørn Sørmoen som redaktører og bidragsytere. Øvrige forfattere var kunsthistoriker Sigrid Christie, kunsthistoriker Tove Frøvoll Tho-

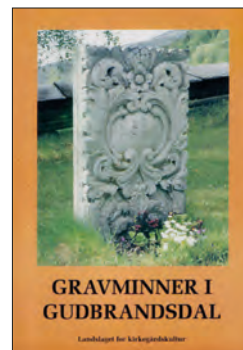

Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg og landskapsarkitekt Aud Wefald var to av redaktørene av boka «Kirkegården - et levende kulturminne». Bildet er fra fagdager 2005 i Trondheim, der boka ble lansert. Foto Alf Bergin

resen, historiker Arnfinn Engen, arkeolog Inger Karlberg, konservator Margrethe Moe, jurist Lars Erik Bru og arkeolog Ingegerd Holand.

Gravminner i Gudbrandsdal

Gudbrandsdalen har gjennom flere århundrer hatt særegne gravminnetradisjoner. Det gjelder både materialbruk og utforming. Av frykt for at noen av disse særegne gravminnene skulle forsvinne og for å skaffe seg oversikt over hva som fantes, ble det bestemt at foreningen v. landskapsarkitekt Aud Wefald i samarbeid med kirkegårdskonsulenten sammen skulle ta oppgaven med å befare og fotografere på samtlige kirkegårder fra Øyer til Nordberg og Lesjaskog, til sammen 26. Det skjedde på forsommeren 1991. Kriteriet var at gravminnene skulle være av kleberstein, trevirke, skifer eller smijern, tilvirket lokalt av lokale materialer. Nesten 1000 gravminner ble fotografert og

Da den nye gravferdsloven kom i 1997 utga foreningen et spesialnummer med den nye loven og forskriftene. Siden er det laget et nytt hefte hver gang lov og forskrifter er blitt endret. Den første utgaven ses til venstre, de to bildene til høyre er fra siste utgaven i 2013.

bildene ble systematisert.

En ønsket samtidig å gjøre dalens befolkning og myndigheter oppmerksomme på hvilke kulturverdier som finnes i deres nære omgivelser. Dette førte til at det ble holdt flere informasjonsmøter for kirkelige og kommunale myndigheter i Gudbrandsdalen etter at registreringsarbeidet var avsluttet.

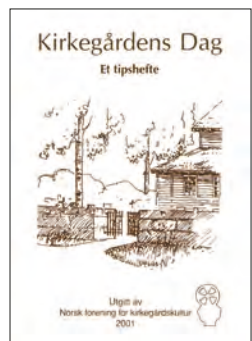
Hele billedarkivet er overlatt til Oppland fylkeskommune. Denne registreringen førte til publikasjonen «Gravminner i Gudbrandsdal» (24 sider) som ble utgitt i 1996. Forfattere var fylkeskonservator Arnfinn Engen, kirkegårds-konsulent Helge Klingberg og landskapsarkitekt Aud Wefald.

Kirkegårdens Dag

Omkring år 2000 skjedde det at kirkegårdens folk, historielag, bygdekvinnelag og andre tok initiativ til kirkegårdsbefaringer, ofte med en innlagt kafferast og kanskje en minikonsert på kirkens orgel.

I den forbindelse dukket det opp spørsmål om hvordan et slikt kirkegårdsbesøk kan

gjennomføres. Det førte til at foreningen utga et hefte med tittelen «Kirkegårdens Dag» (12 sider). Det inneholder en kort kirkegårdshistorikk, noe om gravminner og symboler og litt om vegetasjon. Trykksaken er skrevet av Helge Klingberg og illustrert av Sveinung Skjold.

Gravferdsloven med forskrifter

Helt fra gravferdsloven ble endret i 1997 har foreningen gitt ut et hefte med gravferdsloven og forskriftene. Første utgave var et spesialnummer av Kirkegårdskultur, markert med det som var endret/nytt i forhold til tidligere lovverk.

Siden har foreningen trykket oppdaterte hefter både i 2003 og 2013, når lov og forskrifter er blitt endret. Også de siste utgavene er med kommentarer.

Gravminnekonkurransen 1993

Foreningen hadde gjennom årene hatt en del samarbeid med gravminneindustrien, først og fremst gjennom Gravminnerådet på 1970 og 80-tallet. Men uten å oppnå noen vesentlig fornyelse når det gjaldt gravminner. Kirkegårdsvedtektene som kirkegårdsforvaltningene styrte etter, var av svært ulik kvalitet og til dels meget utilfredsstillende. Tanken på en gravminnekonkurranse vokste da fram i håp om at den ville føre til en fornyelse av kirkegårdens viktigste elementer, gravminnene.

En bredt anlagt gravminnekonkurranse ville koste mange penger og til alt hell ble det via Tunsberg bispedømme og daværende stiftska-

pellan Stein Unneberg etablert en meget vellykket forbindelse til Anders Jahres humanitære stiftelse, som gjennom bevilgninger i flere år fra 1990 av, tilførte foreningen så store beløp at en konkurranse kunne gjennomføres med anstendige premier til de beste i hver klasse og dessuten betale en profesjonell jury det den måtte koste.

Følgende jury ble oppnevnt av foreningens styre: Landskapsarkitekt Morten R. Grindaker (formann), adm. direktør Bjørn Bettum, billedhugger Elena Engelsen, billedhugger Gunnar Torvund, industridesigner Svein Knutsen, grafisk designer Åsmund Sand og landskapsarkitekt Helge Klingberg (sekretær). Juryens første

Gravminnekonkurransen ble en stor suksess, med hele 517 innleverte forslag. De premierte forslagene ble utstilt på kongressen, deretter i Krypten, Oslo domkirke, og i kunstforeningens lokaler på Lillehammer. Utstillingen sto der samtidig med at foreningen arrangerte et kirkegårdsdrift-kurs på Dølaheimen Breiset Hotel i Lillehammer. Bilde er fra en av gravminneutstillingene etter konkurransen. Aud Wefald til venstre.

oppgave ble å utarbeide et program for konkurransen. Dvs. med klasseinndeling og rammer for hvordan konkurranseutkastene kunne se ut. Konkurransen var åpen for alle og det ble konkurrert i fire klasser: Gravminner av stein, gravminner av metall, gravminner av tre og gravminner i andre materialer (åpen klasse).

Ved innlevering i mars 1993 kom det inn 517 utkast og juryen brukte våren og sommeren til bedømming. Kunngjøring av premierte utkast fant sted 31.august 1993 i Hjertnes kulturhus, Sandefjord. Det skjedde i forbindelse med åpning av Nordisk Kirkegårdskongress som ble arrangert på samme tid og sted.

Juryens generelle uttalelse om konkurransen var slik:

«Det er gitt uttrykk for stor iderikdom og det er et stort mangfold av utkast som har gitt gode

resultater og som også bør kunne gi ideer til videre arbeid med gravminner. Juryen savner imidlertid de utkast som inneholder alle kvaliteter. Det har gitt seg utslag i at det ikke er delt ut noen førstepremier. En savner særlig en gjennomarbeiding av den grafiske delen, dvs. alt som vedrører inskripsjon. Mange utkast gir uttrykk for en god ide, til dels med mange varianter, men en har ikke fullført ved å gjennomarbeide en av variantene.»

Det ble utdelt åtte 2.premier a kr. 30.000, fire 3.premier a kr. 10.000, 15 innkjøp a kr. 5.000 og ti deltakere fikk hederlig omtale. Umiddelbart etter utdelingen var alle utkastene utstilt i Sandefjord. Takket være stor velvilje fra Sandefjord kommune ble alle deler av gravminnekonkurransen gjennomført der.

Året etter ble de premierte utkastene stilt ut

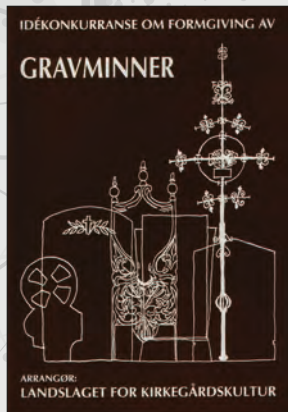
Både utlysningen og resultatet av gravminnekonkurransen fikk oppslag i aviser rundt om i hele landet. Her fra VG og Hamar Arbeiderblad.

i krypten i Oslo domkirke og i kunstforeningens lokaler på Lillehammer. De ble også midlertidig montert i en bjørkelund på Gjennestad Gartnerskole i Stokke.

Selv om konkurransen hadde særdeles god tilslutning og fikk bred oppmerksomhet utad, har den antagelig ikke hatt den ønskede påvirkningskraft. Gravminneindustrien har i meget liten grad gjort seg nytte av de ideene som konkurransen brakte.

Det ble laget et eget hefte med presentasjon av hvert av de premierte, innkjøpte og hederlig omtalte prosjektene i gravminnekonkurransen.

Kirkegårdsprofessor

Da Institutt for hagekunst (senere Institutt for landskapsplanlegging) på Norges Landbrukshøgskole ble opprettet i 1919, var hovedbegrunnelsen at det var et særlig behov for å utdanne kirkegårdsplanleggere. Gjennom store deler av instituttets historie har imidlertid undervisningen i denne disiplinen vært overlatt til timelærere. Først og fremst har det dreidd seg om departementets kirkegårdskonsulenter.

Landslaget for kirkegårdskultur mente at kirkegårdsplanleggingen burde få høyere status og nærmere tilknytning til instituttet, og gjorde derfor et fremstøt overfor høyskolen på 1990-tallet. Man mente at det burde opprettes en professor II – stilling. Dvs. en 20 % stilling. Dette initiativet ble godt mottatt og når foreningen også fikk påvirket Kirkedepartementet til å bevilge midler til lønn, kunne stillingen lyses ut i 1995. Landskapsarkitekt Helge Klingberg ble tilsatt fra 1.januar 1996 og fungerte i stillingen til og med 2005. Da overtok landskapsarkitekt Kirsten Lunde og hun innehar stillingen fortsatt. I dag heter institusjonen Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

Kongens gull til Karen Reistad

12.februar 1971 ble tidligere kirkegårdskonsulent Karen Reistad overrakt Kongens fortjenestemedalje i gull. I søknaden om tildeling ble det særlig pekt på hennes landsomfattende innsats for kirkegårdssaken og hennes engasjement for dannelsen av Landslaget for kirkegårdskultur.

Tillitsvalgte

Formenn/ledere gjennom 50 år

<i>Karen Reistad, kirkegårdskonsulent, Oslo</i>	1966-68
<i>Harald Stenseth, gravlundsjeff, Fredrikstad</i>	1968-70
<i>Anders Kvam, kirkegårdsforstander, Bergen</i>	1970-71
<i>Haakon F. Meyer, sokneprest, Vinje</i>	1971-73
<i>Erling Berge, kirkeverge/parksjef, Drammen</i>	1973-77
<i>Rasmus Skurtveit, kirkeverge, Bergen</i>	1977-79
<i>Per Kolstad, kirkeverge/parksjef, Ringerike</i>	1979-83
<i>Øyvind Grue, kirkeverge, Rana</i>	1983-87
<i>Morten R. Grindaker, landskapsarkitekt, Oslo</i>	1987-89
<i>Øivind Berge, kirkeverge, Askim</i>	1989-91
<i>Erland Engen, parksjef, Drammen</i>	1991-96
<i>Torfinn Myklebust, kirkeverge, Eid</i>	1996-97
<i>John Kristian Stranden, kirkeverge, Oslo</i>	1997-00
<i>Ida Kristin Lie, landskapsarkitekt, Hamar</i>	2000-03
<i>Gunnar Wiik, kirkeverge, Bergen</i>	2003-08
<i>Johannes Sørhaug, kirkeverge, Porsgrunn</i>	2008-10
<i>Hans Jacob Nes, kirkeverge, Molde</i>	2010-14
<i>Inghild Hareid Hansen, gravplassjef, Bergen</i>	2014-

Styremedlemmer gjennom 50 år

<i>Egil Sinding Larsen, hovedsekretær, Oslo</i>	1966-69
<i>Magne Bruun, amanuensis, Ås</i>	1966-70
<i>Anders Kvam, kirkegårdsforstander, Bergen</i>	1966-70
<i>Oddlaug Brunvoll, fylkeshagearkitekt, Bodø</i>	1966-72
<i>Haakon F. Meyer, sokneprest, Vinje</i>	1970-71
<i>Alf Pettersen, gartnerformann, Bergen</i>	1970-74
<i>Per Jahn Lavik, antikvar, Bergen</i>	1970-71
<i>Kåre Hagerup, kirkegårdsforstander, Oslo</i>	1971-73
<i>Leila Reinola, landskapsarkitekt, Ø.Toten</i>	1971-79
<i>Arvid Haugen, amanuensis, Drøbak</i>	1972-78
<i>Kari Kvam, landskapsarkitekt, Bergen</i>	1973-77
<i>Alf P. Birkeland, sokneprest, Tokke</i>	1974-80
<i>Kittil Sunde, landskapsarkitekt, Bærum</i>	1975-81
<i>Nils Jacob Thorsen, kirkeverge, Porsgrunn</i>	1977-79
<i>Arne Breivikås, gravlundsjeff, Stavanger</i>	1978-82
<i>Aud Wefald, landskapsarkitekt, Drangedal</i>	1979-86
<i>Morten R. Grindaker, landskapsarkitekt, Oslo</i>	1979-87
<i>Johannes Skaarer, kirketjener, Rakkestad</i>	1980-82
<i>Rasmus Fitjar, kirketjener, Stord</i>	1981-87

<i>Kjartan Almås, sokneprest, Krødsherad</i>	1981-83
<i>Øyvind Grue, kirkeverge, Rana</i>	1982-83
<i>Helge Håvarstein, kirkeverge, Stavanger</i>	1983-88
<i>Ole E. Bjørge, avdelingsleder, Skien</i>	1983-89
<i>Hermod Høwe, kirkeverge, Sortland</i>	1986-88
<i>Erland Engen, avdelingsleder, Bærum</i>	1987-91
<i>Synnøve Hansen, kirkeverge, Hitra</i>	1987-91
<i>Erling Blom, oppsynsmann, Kristiansand</i>	1988-92
<i>Torhild Hovdenak, landskapsarkitekt, Trondheim</i>	1988-94
<i>Ruth Nyvold, konsulent, Tromsø</i>	1989-93
<i>Åsmund Sannerud, driftssjef, Oslo</i>	1989-91
<i>Jostein Kaarbø, kirkeverge, Florø</i>	1991-95
<i>John K. Nicolaisen, kirkeverge, Mandal</i>	1991-95
<i>Jan Lilleheil, oppsynsmann, Bodø</i>	1993-96
<i>Kari Haukeli, kirkeverge, Nes</i>	1994-98
<i>Hans Petter Berntsen, kirkegårdsformann, Fet</i>	1994-98
<i>Knut A. Olsen, kirkeverge, Larvik</i>	1995-97
<i>Torfinn Myklebust, kirkeverge, Eid</i>	1995-96
<i>Kirsten Lunde, landskapsarkitekt, Bærum</i>	1996-98
<i>Odd Andersen, kirkeverge, Fredrikstad</i>	1997-05
<i>Birgit Karlsen, kirkeverge, Meløy</i>	1997-01
<i>Ludvig Birkeland, kirketjener, Førde</i>	1998-02
<i>Jorunn Haugstulen, kirkeverge, Sel</i>	1998-00
<i>Helga Johanne Fjær Lindland, landskapsarkitekt, Oslo</i>	2000-02
<i>Geir Riise, kirkeverge, Ringsaker</i>	2000-04
<i>Anne Lise Håkestad, kirkeverge, Vestvågøy</i>	2001-03
<i>Lise Lotte Bjarnadottir, landskapsarkitekt, Oslo</i>	2002-06
<i>Harald Geir Sæther, kirkeverge, Fusa</i>	2002-08
<i>Mary Menzoni Iversen, oppsynsmann, Harstad</i>	2003-07
<i>Ingeborg Norlund, kirkeverge, Surnadal</i>	2004-06
<i>Johannes Sørhaug, kirkesjef, Porsgrunn</i>	2005-08
<i>Naomi Louise Wilde, landskapsarkitekt, Bærum</i>	2006-12
<i>Eirik Stople, gravlundsjef, Stavanger</i>	2007-11
<i>Tove Kirsten Hansen, kirkeverge, Alstahaug</i>	2007-11
<i>Hans Jacob Nes, kirkeverge, Molde</i>	2008-10
<i>Margaret Eckbo, direktør, Oslo</i>	2010-14
<i>Inghild Hareide Hansen, gravplassjef, Bergen</i>	2011-14
<i>Trygve Jensen, avdelingsleder, Trondheim</i>	2012-
<i>Tone Hiorth, kommunegartner, Modum</i>	2014-
<i>Per Øyvind Eriksen, kirkeverge, Hemnes</i>	2014-

Styremedlemmer oppnevnt av Kirkerådet:

<i>Lorentz U. Pedersen, prost, Oslo</i>	<i>1974-81</i>
<i>Knut Andresen, stiftskapellan, Hamar</i>	<i>1981-84</i>
<i>Ivar Eide, prost, Skedsmo</i>	<i>1984-87</i>
<i>Stein Unneberg, stiftskapellan, Tønsberg</i>	<i>1987-94</i>
<i>John Kristian Stranden, kirkeverge, Asker</i>	<i>1994-97</i>
<i>Per Tanggaard, seniorrådgiver, Oslo</i>	<i>1997-06</i>

Medlemmer av redaksjonsutvalget:

<i>Kirsten Lunde, landskapsarkitekt, Oslo</i>	<i>1998-03</i>
<i>Synnøve Haugstad Sira, kontorleder, Drangedal</i>	<i>1998-</i>
<i>Helge Klingberg, kirkegårdskonsulent, Stokke</i>	<i>1998-12</i>
<i>Kari Haukeli, kirkeverge, Nes</i>	<i>1998-99</i>
<i>Geir Riise, kirkeverge, Ringsaker</i>	<i>2003-08</i>
<i>Bjarne Kjeldsen, kirkegårdsforeningen</i>	<i>2006-</i>
<i>Arne Eggen, Kirkeverge, Lørenskog/Asker</i>	<i>2008-</i>
<i>Inghild Hareide Hansen, gravplassjef, Bergen</i>	<i>2012-14</i>
<i>Åse Skrøvset, gravplassrådgiver, Drammen</i>	<i>2013-</i>

Medlemmer av Krematorieforum/Krematorienettverk:

<i>Svein Roar Flatås, daglig leder, Trondheim</i>	<i>1993-94</i>
<i>Torhild Hovdenak, landskapsarkitekt, Trondheim</i>	<i>1993-94</i>
<i>Knut Ivar Paulsen, krematør, Trondheim</i>	<i>1993-04</i>
<i>Helge Rask, kirkeverge, Orkdal</i>	<i>1993-94</i>
<i>Aud Wefald, kirkegårdsforeningen</i>	<i>1993-94</i>
<i>Synnøve Haugstad Sira, kirkegårdsforeningen</i>	<i>1995-04</i>
<i>Knut A. Olsen, kirkeverge, Larvik</i>	<i>1995-96</i>
<i>Leiv Walle, krematør, Oslo</i>	<i>1995-96</i>
<i>Kristian Digerud, krematør, Sandefjord</i>	<i>1995-96</i>
<i>Jan Robert Larsen, kirkeverge, Sarpsborg</i>	<i>1997-00</i>
<i>Helge Knudsen, krematør, Askim</i>	<i>1997-00</i>
<i>Tor Ola Olsen, krematør, Hamar</i>	<i>1999-04</i>
<i>Tom Gill, krematør, Oslo</i>	<i>1999-04</i>
<i>Per Ottar Johansen, kirkeverge, Drammen</i>	<i>2001-04</i>
<i>Margaret Eckbo, direktør, Oslo</i>	<i>2011-14</i>
<i>Ola Asp, daglig leder, Sandefjord</i>	<i>2011-14</i>
<i>Bjarne Kjeldsen, kirkegårdsforeningen</i>	<i>2011-16</i>
<i>Per Øyvind Skrede, gravlundsjef, Stavanger</i>	<i>2015-</i>
<i>Knut Ivar Paulsen, krematør, Trondheim</i>	<i>2015-</i>
<i>Anne Margrethe Brøndelsbo, seksjonsleder, Oslo</i>	<i>2015-</i>
<i>Ola Asp, daglig leder, Sandefjord</i>	<i>2015-</i>

Kurs

Kurs i kirkegårdsdrift

År	kurssted	varighet/dager	deltakere
1968	Hamar	1	80
1970	Bergen, Stavanger, Larvik, Kristiansand, Drammen	1	375
1970	Kvæfjord, Alta, Sør-Varanger	2	70
1971	Fredrikstad, Skedsmo, Ringsaker, Førde, Molde, Trondheim, Steinkjer, Bodø	1	483
1972	Vågslid Hotel, Vinje	5	33
1972	Vågslid Hotel, Vinje	5	35
1973	Fredheim Folkeh.skole, Rognan	5	22
1973	Oppdal Turisthotell, Oppdal	5	38
1973	Granheim Hotel, Askim	5	45
1974	Sanner Hotel, Gran	5	20
1975	Storfjord Hotel, Stranda	5	27
1975	Hald Pensjonat, Mandal	5	19
1977	Strand Leirsted, Sandefjord	5	34
1977	Gavelstad Pensjonat, Lardal	5	30
1978	Åsane Folkehøgskole, Bergen	5	32
1979	Hotel, Trondheim	5	27
1979	Tromsdalen Pensjonat, Tromsø	5	26
1980	Ørsta	2	20
1981	Sortland Hotell, Sortland	5	25
1981	Grand Hotel, Stord	5	30
1982	Tranberg kurscenter, Gjøvik	5	25
1982	Tranberg kurscenter, Gjøvik	5	25
1983	Skulestadmo hotell, Voss	5	30
1984	Philipshaugen Leirsted, Sunndal	5	28
1984	Karalaks leirsted, Porsanger	2	12
1985	Norsk Pensjonistkole, Stokke	5	25
1985	Granerød Hotel, Sandefjord	5	25
1985	Saltstraumen Hotel, Bodø	5	20
1986	Saltstraumen Hotel, Bodø	5	22
1986	Hjelmeland Pensjonat, Hjelmeland	5	27
1986	Stølen Leirsted, Oppdal	5	26
1987	Asker	5	34
1987	Hotel Herkules, Skien	5	30
1987	Hofslund hotell, Sogndal	5	20
1988	Overhalla hotell, Overhalla	4	27
1988	Vinger Hotel, Kongsvinger	4	22
1989	Eiken Motel, Hægebostad	4	25
1989	Tromsdalen Pensjonat, Tromsø	4	23

1990	<i>Jeløy Folkehøgskole, Moss</i>	4	33
1991	<i>Åsane Folkehøgskole, Bergen</i>	4	30
1992	<i>Meyergården Hotel, Mo i Rana</i>	4	18
1993	<i>Danvik Folkehøgskole, Drammen</i>	4	22
1994	<i>Ås</i>	1	25
1994	<i>Dølaheimen Breiset Hotel, Lillehammer</i>	4	27
1995	<i>Hotel Maritim, Flekkefjord</i>	4	31
1996	<i>Hotel Articus, Harstad</i>	4	19
1996	<i>Bergstaden Hotel, Røros</i>	4	30
1997	<i>Risør Hotel, Risør</i>	4	28
1997	<i>Hotel Noreg, Ålesund</i>	4	38
1998	<i>Grand Hotel, Steinkjer</i>	4	28
1998	<i>Hotel Rosendal, Kvinnherad</i>	4	30
1999	<i>Hotel Saga, Sarpsborg</i>	4	23
1999	<i>Hotel Orion, Bergen</i>	4	31
2000	<i>Hotel Saga, Tromsø</i>	4	30
2001	<i>Fauske Hotel, Fauske</i>	4	22
2001	<i>Ringerike Hotel, Hønefoss</i>	4	30
2002	<i>Raddison SAS Park Hotel, Haugesund</i>	4	30
2002	<i>Otta Hotel, Otta</i>	4	31
2003	<i>Norlandia Ocean Hotel, Horten</i>	4	29
2003	<i>Quality Førde Hotel, Førde</i>	4	26
2004	<i>Quality Hotel Kristiansand, Kristiansand</i>	4	30
2004	<i>Quality Airport Hotel, Stjørdal</i>	4	29
2005	<i>Quality Hotel, Kristiansund</i>	4	18
2005	<i>Nordlys Hotel, Bodø</i>	4	28
2006	<i>El Campanario, Spania</i>	5	25
2007	<i>Holmavatn ungdomssenter, Hå</i>	4	27
2007	<i>Tollboden Hotel, Drammen</i>	4	27
2008	<i>Rica Artic Hotel, Kirkenes</i>	4	16
2008	<i>Thon Hotel Ålesund, Ålesund</i>	4	30
2009	<i>Stjørdal Airport Hotel, Stjørdal</i>	4	30
2009	<i>Bø Hotel, Bø</i>	4	30
2010	<i>Ullensvang Hotel, Ullensvang</i>	4	29
2010	<i>First Hotel Breiset, Lillehammer</i>	4	30
2011	<i>Grimstad Hotel, Grimstad</i>	4	22
2011	<i>Thon Hotel Halden, Halden</i>	4	29
2011	<i>Rica Saga Hotel, Sarpsborg</i>	4	30
2012	<i>Augustin Hotel, Bergen</i>	4	30
2012	<i>Rica Hotel Bodø, Bodø</i>	4	29
2013	<i>Rica Havna Hotel, Tjøme</i>	4	27
2014	<i>Quality Panorama Hotel, Trondheim</i>	4	30
2014	<i>Grand Hotel, Egersund</i>	4	33

2015	Scandic Gardermoen Hotel, Gardermoen	4	30
2015	Scandic Gardermoen Hotel, Gardermoen	4	20
2016	Saga hotel, Tromsø	4	28

Administrasjonskurs

År	kurssted	varighet/dager	deltakere
1986	Stavanger (EDB)	2	30
1989	Hotel Herkules, Skien	3	28
1989	Saltstraumen Hotel, Bodø	3	31
1990	Parken Hotel, Ålesund	3	28
1991	Hotel Hedemarken, Ringsaker	3	31
1992	Hotel Terminus, Bergen	3	30
1993	Stjørdal Hotel, Stjørdal	3	28
1998	Granerød Hotel, Sandefjord	3	30
1999	Bjerkvik Hotel, Narvik	3	30
2000	Hotel Sverre, Sandnes	3	20
2004	Rainbow Røyken Hotel, Røyken	3	27
2006	Quality Værnes Hotel, Stjørdal	3	64
2007	El Campanario, Spania	6	23
2010	Thon Linne Hotel, Oslo	3	30
2010	Quality Airport Hotel, Stjørdal	3	30
2014	El Campanario, Spania	6	30
2015	El Campanario, Spania	6	30
2016	El Camapnario, Spania	7	30

Vegetasjon-/grøntanleggskurs

År	kurssted	varighet/dager	deltakere
1990	Hotel Herkules, Skien	3	31
1991	Selbu	3	35
1992	Sandnes	3	29
1999	Hotel Norge, Kristiansand	3	30
2001	Stjørdal	3	29
2002	Hotel Kolbotn, Oppedgård	3	23
2002	Modum, Volda, Førde, Lindås, Kongsvinger, Gjøvik	1	110
2003	Rainbow Hotel, Harstad	3	23
2005	Park Highland Hotel, Geilo	3	28
2006	Augustin Hotel, Bergen	3	30
2006	Augustin Hotel, Bergen	3	30
2007	Quality Hotel, Kristiansand	3	30
2008	Rica Klubben Hotel, Tønsberg	3	30
2015	Quality Hotel Panorama, Trondheim	3	30
2016	Viktoria Hotell, Stavanger	3	30

Krematoriekurs

År	kurssted	Tema	varighet/dager	deltakere
1991	Strømmen Hotel, Skedsmo,	Krematoriedrift	2	24
1995	Strømmen Hotel, Skedsmo	Krematoriedrift	2	36
1997	Hotel E18, Arendal	Krematorieteknikk del 1	5	13
1998	Hotel Bellevue, Asker	Krematorieteknikk del 2	5	22
1998	Hotel Scandic, Trondheim	Fagdager	2	36
1999	Hotel Havly, Stavanger	Krematorieteknikk del 1	5	14
2000	Høyers Hotel, Skien	Krematorieteknikk del 2	5	17
2000	Saga Hotel, Sarpsborg	Temadag	2	36
2001	Tollboden Hotel, Drammen	Krematorieteknikk del 3	2	30
2003	Gjøvik Hotel, Gjøvik	Krematorieteknikk del 1	5	27
2003	Kristiansand	Temadag	2	37
2004	Rainbow Nordlys Hotel, Bodø	Krematorieteknikk del 2	4	27
2004	Hotel Opera, Oslo	Seminar. Samarb. med KA	2	60
2006	Hotel City, Fredrikstad	Fagdager	1	28
2009	Thon Linne Hotel, Oslo	Krematorieteknikk del 1	4	23
2010	Quality Hotel Klubben, Tønsberg	Krematorieteknikk del 2	4	24
2013	Rica Hotel Gardermoen, Garderm.	Fagdager	2	51
2014	Scandic Gardermoen Hotel, Garderm.	Fagdager	2	50
2015	Comfort Hotel RunWay, Garderm.	Fagdager	2	51
2016	Park inn by Radisson, Oslo	Fagdager	2	—

Øvrige kurs

År	kurssted	Tema	varighet/dager	deltakere
1994	Lillehammer, Stokke, Oslo, Sandnes, Arendal og Bergen	Gravminneseminar	1 dg	189
1997	Lakselv, Tromsø, Oslo, Lillehammer, Gol, Horten, Trondheim, Molde, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Bø	Ny gravferdslov	1 dg	426
2002	Støren, Dovre, Molde, Stord og Os	Møte med mennesker i sorg	1 dg	59
	Sauherad, Grimstad, Stokke, Stjørdal, Brønnøy og Namsos	Gravferdslov med forskrifter	1 dg	85
2008	Norlandia Grand Ocean Hotel, Horten,	Omregulering av kirkegård	4 dg	13
2009	Norlandia Grand Ocean Hotel, Horten,	Omregulering av kirkegård	4 dg	13

Studieturer

2001	Sverige og Finland	Kirkegårdsbesøk	4 dg	50
2003	Sverige, Danmark, Tyskland	IGA og kirkegårdsbesøk	5 dg	45x

Kulturelle endringer

I løpet av årene Norsk forening for kirkegårdskultur har eksistert, har Norge vært gjennom store kulturelle og økonomiske omveltninger. Særlig tydelig har endringene blitt de siste 25 årene. Som alle andre samfunnsområder har dette også preget gravferdsfeltet.

I Statistikk om religion, tro og livssyn – en behovsanalyse, henter SSBs Asle Rolland frem Johan Galtung bok Det norske samfunn fra i 1968. Boken beskriver et land hvor innvandrerbefolkningen utgjør kun 1,7 prosent. 96,3 prosent er medlemmer i statskirken. I eteren råder det statlige kringkastingsmonopolet. Dette er noen viktige faktorer som gjør at Galtung finner det betimelig å kategorisere datidens Norge som et «ekstremt antipluralistisk land».

I 2016 har bildet blitt et ganske annet. Det antipluralistiske landet har blitt pluralistisk. Innvandrerbefolkningen utgjør nå 698 000. Legger vi til norskfødte med innvandrerforeldre, blir det totale antallet 850 000. Dette utgjør ca 16 prosent av landets befolkning totalt, eller ti ganger så stor andel som i 1968. Der innvandrerbefolkningen i 1970 i all hovedsak besto av folk med vesteuropeisk bakgrunn, utgjør nå østeuropeere, asiater og afrikanere majoriteten av innvandrerne. Andelen medlemmer i Den norske kirke hadde i 2014 sunket til 74,3 prosent. 5,7 prosent tilhører andre kristne trossamfunn, 2,7 prosent er medlem av et muslimsk trossamfunn og 1,7 prosent er medlem av et livssynssamfunn. Videre anslår SSB at om lag en halv million nordmenn velger å stå uten medlemskap i et tros- eller livssynssamfunn. Dette illustrerer at det kulturelle og religiøse mangfoldet

som nå preger landet ikke bare er et resultat av økt innvandring. Den etnisk norske befolkningen har og blitt mer sammensatt. Det flerkulturelle Norge består ikke bare av ulike parallelle kulturer. Familier og enkeltindivider kan bære med seg forestillinger og skikker fra flere ulike tradisjoner. Medievirkeligheten er mangfoldig og globalisert. Internettets voksende betydning for hvordan ideer og informasjon spres kan neppe overvurderes. I sum er endringene fra 1968 til 2016 vanskelig å ta inn over seg.

Historisk har måten man gravlegger og minner sine døde vært viktige uttrykk for rådende verdier, forestillinger og samfunnsforhold. Endringer i gravferdspraksis har ofte kommet som følge av større samfunnsendringer. Et eksempel på dette er endringene på 1800-tallet som fulgte industrialisering og byvekst. Der gravplass og gravlegging tidligere hadde vært bygdesamfunnets og storfamiliens ansvar, krevde den moderne storbyen og nye familieforhold nye løsninger. Gravplassen ble et offentlig ansvar og oppgaven som graver ble et yrke. Det var og i denne perioden landets første gravferdsbyrå ble stiftet. Videre ble det store presset på gravarealene og en viktig drivkraft bak innføringen av moderne kremasjon. Både praktiske og verdimeslige forhold lå til grunn for denne utviklingen. Mye av den samme dynamikken har og preget utviklingen innen gravferdsfeltet gjennom de siste 25 årene.

Om det skal settes et startpunkt for utviklingen mot et pluralistisk gravferdsvesen i Norge, er etableringen av det første muslimske gravfeltet i Oslo et godt utgangspunkt. Dette ble anlagt på

gamlebyen gravlund i 1972 og representerte noe helt nytt. Med unntak av de jødiske gravlundene i Oslo og Trondheim, var norske gravplasser tilpasset en kristen gravleggingsskikk. Kirkegården var på mange måter et symbol på den rådende enhetskulturen. Men med arbeidsinnvandringen som tok seg opp mot slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet oppsto det nye behov. Disse innvandrerne var muslimer og islam stilte andre krav til grav og gravlegging. Den første utviklingen mot et flerkulturelt samfunn med innslag av ikke-vestlige tradisjoner, kom med dette tidlig til uttrykk på gravferdsfeltet.

Selv om det svært tidlig kom på plass et muslimsk felt i Oslo, skulle det ta mange år før behovet for muslimske graver tok seg opp. De første arbeidsinnvandrerne var i hovedsak pakistanske og tyrkiske menn. De kom med en intensjon om å bli en kortere periode, for så å vende tilbake til hjemlandet. Ved dødsfall ble det derfor naturlig å sende avdøde i kiste dit for gravlegging der. Situasjonen begynte å endre seg på 1990-tallet. Den muslimske befolkningen besto nå i stor grad av hele familier. Mange hadde fått barn her. Tilhørigheten til Norge ble sterkere, og det ble derfor vanligere å gravlegge de døde her til lands. Dette sammen med en noe høyere spedbarnsdødelighet i denne gruppen, medførte at behovet for muslimske graver ble større. Ettersom den muslimske befolkningen i Norge har vokst og bosatt seg på stadig flere plasser i landet, har muslimske felt blitt anlagt på stadig flere steder. Norske muslimers gravferdstradisjoner formes av praksis i hjemlandet, juridiske og praktiske forhold i Norge og kulturelle impulser fra samfunnet de er en del av her. De muslimske gravene har slik blitt en inkludert del av den norske, offentlige gravplassen.

I tillegg til islam har religioner som buddhisme, sikhisme, hinduisme og Baha'i etablert

seg i Norge. Siden disse har få følgere har de ikke satt det samme preget på norske gravplasser som muslimene. Like vel har sikker og hinduers religiøst betingede kremasjonspraksis aktualisert behovet for økonomisk likestilling mellom kistegravlegging og kremasjon. Også innenfor disse gruppene finner vi eksempler på at etableringen i Norge fører med seg nye fortolkninger av egne skikker. Et eksempel på dette er det hinduistiske urnefeltet på Jåttå gravlund i Stavanger.

Alle endringer til tross. Kistegraven inne på en gravplass, i tilknytning til en kirke er fortsatt det vanligste de fleste steder. Den nest vanligste gravtypen er urnegrav med frittstående gravminne. En svært stor andel av befolkningen er barn av enhetskulturen og vil gravlegges etter dennes tradisjoner. Arven etter vår nære historie vil nok og fortsette å prege majoritetens gravferdspraksis i overskuelig fremtid. Men i løpet av de siste to tiårene har alternativer til disse gravleggingsformene etablert seg og blitt en naturlig del av helheten.

I antall gravlagte er nok navnet minnelund det viktigste tilskuddet. Antallet forvaltninger som har etablert dette tilbudet har økt betydelig de senere årene. Mange plasser har det blitt veldig populært. Denne gravformen gir mulighet til en kunstnerisk utforming av minnesmerket og et tilbud som fritar de etterlatte for praktisk oppfølging av graven. I en tid hvor individualismen preger kulturen i stadig større grad, er det interessant at det er ulike former for fellesmonumenter som øker mest i oppslutning på gravplassen. Ved siden av de praktiske fordelene ved navnet minnelund, kan dette og ses som en nyfortolkning av gravplassen betydning for fellesskapet. Der kirkegårdsgjerdet før var det samlede elementet, kan fellesmonumentet få noe av den samme funksjonen.

I 2015 ble 438 urner levert ut til askespredning. I antall er dette fortsatt et marginalt fenomen, men den prosentvise økningen i askespredningen har vært betydelig. Et interessant trekk ved denne gravleggingsformen er at gravplassen ikke lenger oppleves som det naturlige stedet å etterlate den døde levninger. Denne bevegelsen bort fra gravplassen som minnested var og et gjennomgangstema blant bidragene til studentkonkurransen som ble arrangert i forbindelse med Nordisk kongress i Oslo i 2013. I Norge kan denne utviklingen både ses som et uttrykk for individualisme og som en måte å innlemme kollektiv tilhørighet til naturen i en gravferdsrite.

Oppsummert har norske gravplasser og norsk gravleggingsskikk de siste 25 årene hatt preg av tre kvaliteter. Det første er kontinuitet. Selv om gravplassen speiler endringer i samfunnet, vil den og konservere det bestående og representere et bakoverskuende og samlende perspektiv i kulturen. Den navnete minnelunden kan ses som et nytt element ved denne dimensjonen. Den andre kvaliteten er uttrykk for økt religiøs og kulturelt mangfold. Tydeligst ved etableringen av muslimske gravfelt. En tredje kvalitet handler om en nyorientering, bort fra gravplassen som felles minnested. Her er fenomenet askespredning det tydeligste eksemplet.

Inntil nå har gravplasskultur og gravleggingskultur vært sammenfallende størrelser i Norge. Med askespredning og ønske om andre alternative måter å håndtere asken på endres dette. Utviklingen preges av en spenning mellom gravplassens fellesskapsdimensjon og individuelle ønsker og uttrykk. Denne spenningen vil være en viktig driver i utviklingen innen gravferdsfeltet i årene som kommer. Det blir spennende å følge hvilke uttrykk denne utviklingen vil få for utformingen

av gravplasser og mangfoldet av gravleggings-skikker.

Bjarne Kjeldsen,
Rådgiver i NFK

Navnet minnelund på Havstein kirkegård i Trondheim.

Hilsen fra gravplassrådgiveren

Svarte krossar
i kvite snjo
luter i regnet gruve.

Hit kom dei døde
yver klungermo
med krossar på herd
og sette de ifrå seg
og gjekk til ro
under si klaka tuve.

Diktet heter Svarte krossar og er hentet fra diktsamlingen Glør i oska (1946) av Olav H. Hauge.

Alle får på et eller annet tidspunkt i livet et forhold til kirkegården eller gravplassen. Ordene i diktet er enkle, men sterke og kan symbolisere gravplassens egenart og at den er et sted for ro og ettertanke.

Landslaget for kirkegårdskultur ble stiftet i 1966. Karen Reistad, som var landets første kirkegårdskonsulent, så gjennom sitt mangfoldige virke at det var behov for en samlende forening som kunne sette kirkegårdskulturen i fokus. Hun var en av grunnleggerne og var også foreningens første formann. Formålet til foreningen var å fremme sansen og interessen for kirkegårdskulturen.

Norsk forening for kirkegårdskultur må sies å være en sprek og vital 50 åring og har i høy grad evnet å ivareta og videreutvikle intensjonene og vyene fra foreningens tidlige år.

Den gjeldende formålsparagrafen ble vedtatt i 2015 og lyder som følger: «Norsk forening for kirkegårdskultur skal arbeide for å fremme god gravplasskultur, og bidra til formålstjenlige

rammebetingelser for gravplasser og krematorier. NFK har tre definerte satsningsområder: Kurs – Informasjonsarbeid – Fagdager»

Norsk forening for kirkegårdskultur er en ideell og uavhengig forening. Medlemsmassen til foreningen favner bredt. Alle som har ansvar for eller interesse av gravplassene våre er velkomne som medlemmer. Dette gir foreningen et bredt fundament og den er en aktør som har tillit og blir lyttet til.

En av styrkene til foreningen er at den når ut til alle. Den samler hele sektoren fra gravplassarbeidere og kirkeverger til planleggere og andre som har en relasjon til gravplassene våre. På kurs og fagdager kommer det deltakere fra by og land, fra nord og sør, både de som jobber med den praktiske driften ute og de som jobber med ulike administrative oppgaver inne. Kurs og fagdager blir en felles arena der ulike utfordringer og problemstillinger kan diskuteres. Dette er spesielt viktig i denne sektoren da mange er alene med sine arbeidsoppgaver i det daglige, spesielt i de små forvaltningene.

Kirkegården er foreningens flaggskip og er et variert og sammensatt fagtidsskrift av høy kvalitet. Bladet er en viktig informasjonskanal som blir lest fra perm til perm av mange rundt omkring i landet. Det er ikke mange ukene siden jeg møtte en gravplassarbeider som hadde jobbet på kirkegården siden 1966 og som leste Kirkegården med stor interesse hver gang det kom i posten.

Foreningens første 50 år er tilbakeslag og det er på tide å vende blikket framover og komme med noen tanker for de neste 50 år. I

årene som kommer vil det være viktig å jobbe for å ivareta gravplassen som et felles minnested. For å få til det er det nødvendig at befolkningen får et godt forhold til gravplassen og opplever at den gir et relevant tilbud. I dette ligger det blant annet å imøtekomme ønsker og behov som følger av at befolkningen blir mer sammensatt, herunder tilrettelagte gravfelt og nye gravferdsformer som navnete minnelunder. Et av fokusområdene framover bør være det å ta vare på og utvikle gravplassene som vakre og allsidige grøntanlegg.

Det å ta vare på de mangfoldige kulturminneverdiene som gravplassene våre rommer vil være et annet viktige fokusområde. Foreningen har en sentral rolle når det gjelder å spre informasjon og motivere hver enkelt til fortsatt innsats for en god gravplasskultur.

Kirkegårds konsulenten har gjennom alle år hatt et tett og godt samarbeid med Norsk forening for kirkegårdskultur.

Gravplassrådgiveren ønsker å videreføre dette samarbeidet og ser fram til faglige utfordringer og gylne øyeblikk i årene som kommer.

Gratulerer med jubileet.

Med vennlig hilsen

Åse Skrovset

gravplassrådgiver

Styret i jubileumsåret. Foran til venstre styreleder Inghild Hareide Hansen og styremedlem Tone Hiorth. Bakerst: Gravplassrådgiver Åse Skrovset (møter i kraft av sin stilling), vara Ola Kristian Asp, styremedlemmene Per Øyvind Eriksen, Håvard Jørgen Russnes og Trygve Jensen.

KIRREGÅRDSFORENINGEN
NORSK FORENING FOR KIRREGÅRDSKULTUR